

אגרת התמונות

אגרת התמונות

באור קצר בסדר נכון על מיני ההקשים בכלל, ועל התמונות בפרט, לתועלת התלמידים צעירי ימים החושקים ללמוד מלאכת ההגיון בקצור מפלג.

מאת

יוסף סאפאק

מבני מקרא

אגרת התמונות

באור קצר בסדר נכון על מיני ההקשים בכלל. ועל התמונות בפרט. לתועלת התלמידים צעירי ימים החושקים ללמוד מלאכת ההגיון בקצור מפלג:

מאת
יוסף סאפאק
מבני מקרא

אדיססא
בדפוס מ. א. בעלינסאן.
שנת תר"ל לפ"ג

ИГЕРЕТЪ ГАТМУНИТЪ

т. е.

ТОЛКОВАНІЕ О ЛОГИКѢ.

сочиненіе
ІОСИФА САПАКА.

ОДЕССА
въ Типографіи М. Беливсона.
1869.

Дозволено Цензурою Одесса 6 Ноября 1869 года.

מודעה

בשבטי ישרון אודיע נאמנה, כי שלשה אנשים נכבדים מתושבי עיר ניכולאייב יע״א, יצאו לעזרתי במיטב כספם לכל הוצאות הדפוס, בלי שום הנאה מאתי, ישלם ה׳ פעלם ותהי משכרתם שלמה בזה ובבא אמן.

הא׳ הוא התלמיד השני הנקוד בשֵם בהקדמתי, אשר לכבודו ולתועלתו חברה האגרת, מעלת שמו הטוב מרדכי כהן התלמיד הנבון ארן בר אבהן ה״ה כמהר׳ יצחק כהן החכם השלם הגביר האדיר והשוע הנדיב התוכן המפאר נרו׳.

הב׳ הוא אהובי ומכירי כמ״ע מרדכי המשכיל המפאר איש חיל רב פעלים יקר הולך עם אלהים ואנשים מוכתר במעלות המדות יצ״ו, בכ״מ אליהו הזונ״פ החסיד והענו זצ״ל קרא בוראן.

הג׳ הוא אהובי וידידי כמהר׳ שמואל המשכיל המפאר נבון לחש וחכם חרשים, מבחר וסגלת בחורי חמד נ׳ בכמהר׳ משה החכם השלם והמלמד המבהק יצ״ו נאמן. הטר מגזע נשיאי גלותנו ז״ל.

ואחיו כמהר׳ יוסף הבחור הנחמד יקר רוח איש תבונה מצניע לכת עם אלהים ואנשים. יצ״ו נאמן, מתושבי עיר אדיססא יע״א, התמנה בבקשתי על קבלת הכסף מאתי להוצאות הדפוס, על פיו החלה מלאכת הדפוס ועל ידו השלמה, יהי נעם ה׳ על כל מטיבי אלה ומעשי ידיהם יכונן כחפץ אוהבם דורש טובתם כל ימיו.

המחבר.

הקדמה

בינ״ו

אגרת התמונות

ידוע לכל משכיל, כי מלאכת ההגיון קודמת בלמוד לכל החכמות באשר היא כפרוזדור לפני הטרקלין, בה יכנסו אליהן כל החושקים בלמודן: ומפני שאין היא חכמה רק כלי להכמה, משמשת אליה, לזה קראוה מניחיה בשם מלאכה ולא בשם חכמה. „ובבחינת מעלתה אמרו החכמים ז״ל מדרגת מלאכת ההגיון מן השכל, כמדרגת מלאכת הדקדוק מן הלשון״ ולזה ידיעתה הכרחית לכל הנכנס בפרדס החכמות העיוניות „ואין מניעה ממאמר ר״א באמרו מנעו בניכם מן ההגיון״ כי הוא סובל פירושים, „וענין הֶגְיוֹן הוא דבור, כולל הגיון הלב והפה כאחד״ כמו וְהֶגְיוֹן לבי לפניך (תהלים י״ט ט״ו) פי צדיק יֶהְגֶּה חכמה (שם ל״ז ל׳) ונקראת המלאכה הזאת כן, לפי שהיא נותנת לפני האדם דרכים במשכלות, יוכל בהן להשוות הדבור החיצוני עם הדבור הפנימי 1) עד שידבר דבור מחֻכם, ויהיה מה שמוציא מפיו מסכים למה שמצַיר בנפשו בלי תוספת ומגרעת. ורבים מהמשכילים אינם יכלים לבטא בשפתים מה שמצַיר בנפשם, וזה קרה להם בלי ספק מהעדר ידיעתם במלאכת ההגיון. אבל המֻרגל בה, יבטא בשפתיו מה שמציר בנפשו בדבור הגיוני תערב מליצתו לנפש, כדבש לחיך „איש כזה יקרא נבון בפי כל״ והיא ג״כ תלמד לאדם להבין דבר מתוך דבר, ולהוציא יקר מזולל, והאמת מן השקר, בכל דבר חכמה הצריכה למופת, כי הקדמותיה המופתיות נבנות על המרגשות, ועל המשכלות הראשונות, ובכלל תדע, שזאת המלאכה תשמור את האדם מן הטעות ותדריכהו אל הישר, עד שתגיע לו האמת בכל מה שיש בכח האדם להשיגו. ואני בראותי שאין בספרי ההגיון סדר נכון ובאור קל להקשים, ובפרט לידיעת התמונות, אשר בהן נבחין האמת מן השקר, והתלמידים החושקים ללמוד אתהן כראוי, מתקשים מאד בידיעת תנאיהן ובהכרת מיניהן המולידים תולדה

---

1) כל ציור הנמצא ברעיון האדם, טרם יוציאנו מן השפה ולחוץ: יקרא אצל בעלי ההגיון בשם דבור פנימי, והוא המשכל הנרשם בנפש, וכאשר יוציאנו מפיו, היינו כשיבטא בשפתיו מהמציר ברעיונו, יקרא אצלם בשם דבור חיצוני, והוא המליצה בלשון מהנרשם בנפש.

אמתיות, כפי הסימנים המיוחדים להם, מלאני לבי לבאר אותם באגרת זאת בסדר נכון ובדרך קצרה, לתועלת תלמידי השם יברכם וביחוד לתועלת שנים המיוחדים שבהם בחשיבות ומעלה, החביבים עלי כבבת עיני הא׳ פרח לכהונה רועה אמונה, יקר רוח איש תבונה, תעלא בעדנא, כמ״ע מרדכי כהן התלמיד הנבון מבחר וסגלת בני ישראל יצ״ו, ברא מזכה אבא, ה״ה או״ר כמה״ר אליה כהן החכם השלם והמנהיג הנאמן, השוע הנדיב והנטע הנעמן. צבי הדור ותפארת הזמן, חסד ואמת אלהים לו ימן, ויהי עתו לעולם א׳, והשני בן דודו צעיר ממנו לימים מבחר בני עלומים, וראוי לגמור עליו ההלל, ענו כהלל, חד השכל וזך הרעיון, והוא כהן לאל עליון, שמן תורק שמו, כמ״ע מרדכי כהן התלמיד הנבון מוכתר במעלות המדות, ולכל דבר חכמה פניו מועדות, בן חכם ישמח אב ה״ה או״ר כמה״ר יצחק כהן החכם הכולל הגביר המרומם והמנהיג הגדול, מעוז לבני קהלתו ומגדול, נודע ביהודה לשם ולתהלה, מאיר כנר באפלה, עשיר שמח בחלקו, יהגו הכל מתנובתו הטובה ומתקו נזיר אחיו במדות מעלות, וליראת ה׳ בלבבו מסלות, והיה צדק אזור מתניו, והאמונה אזור חלציו בכל עניניו, הוא היחוש אשר זכרתיהו לטובה בספרי גרש ירחים 1) יפריא בן אחים, ויראה כל בניו ששים וגם שמחים בתור כהנים משוחים אמן, וקראתי שם הגליון הזה (המראה למודי ההקשים בגלוי כדבר הנראה ממראה לטושה) בשם אגרת התמונות. באשר הן עקריות לכל ההקשים ומצטרכות לבאור בסדר נכון יותר מכלם. ואבטח באלהי ישעי, כי כל המעין בה, יוכל ללמוד דרך עשיית ההקשים על פי תנאיהם, והוליד תולדה מהתמונות כפי הסימנים המיוחדים למיניהן וימצא מרגוע לנפשו בהגיעו לחפץ לבו בזמן קצר, והיה זה שכרי אם עמלי בה יוזכר בפיו לטובה והמבורך יברך בברכת ה׳ תרום קר״ת, והיה לתהלה ולשם ולתפארת.

כ״ד העבד ליראי ה׳ והשבי שמו יוסף בלאו״ר משה הזונ״פ ז״ל סאפאק.

ההווה יום ששי לשבוע חמשה ימים להרש כסלו, שנת התרכ״ט לפ״ג.

פה ניקולאייב יע״א.

שיר מרכב

יְלָדִים הַצְּמֵאִים אֶל תְּבוּנוֹת. גְּשׁוּ אֵלַי שְׁתוּת מִמֵּי עֲיָנוֹת.
אֲשֶׁר קָרָאתִי אֲלֵיכֶם עַל אֱמוּנוֹת. אֲמִתִּיּוֹת, בְּאִגֶּרֶת תְּמוּנוֹת.

תמה ההקדמה. בעזר שוכן רומה.

---

1) מבור על התכונה בחלק המעשי ממנה.

למוד א׳ §

בבאור גדר המשפט

דע קורא יקר! כי ראשית כל ספור (יהי מחֻבר מב׳ שמות, או משם פעל ומלה, בחיוב או בשלילה) נקרא בפי בעלי ההגיון בשם נשֵׂא, והדבר המסֻפר ממנו (שהוא תכלית הספור) נקרא בשם נָשׂוּא, והם דרך השאלה בידם, כאלו ראשית הספור (שהוא כדמות הפועל) נושא הדבר המסֻפר ממנו על שכמו, והדבר המסֻפר ממנו (שהוא כדמות הפעול) נשוא עליו דמיונו בחיוב, אם נאמר עד״מ רְאוּבֵן עוֹמֵד או רְאוּבֵן בַּבַּיִת, נאמר שראובן נושא, עומד או בבית נשוא, דמיונו בשלילה, אם נאמר עד״מ שִׁמְעוֹן אֵינוֹ חָכָם, לוי בִּלְתִּי כּוֹתֵב, נאמר ששמעון או לוי נושא, אינו חכם או בלתי כותב נשוא, והוא הדין כשנאמר הספור במלות רבות, היינו מחֻבר משם פעל ומלה, ד״מ אם נאמר רְאוּבֵן הָעִבְרִי אֲשֶׁר הָיָה עוֹמֵד בְּבֵית שִׁמְעוֹן, הָרַג אֶת־בֶּן לָבָן הָאֲרַמִּי, נאמר שהנושא בזה, הוא אמרנו ראובן העברי אשר היה עומד בבית שמעון, והנשוא הוא אמרנו הרג את בן לבן הארמי ומפני שאין הכונה נשלמת בנושא לבד, או בנשוא לבד, כי אם בחבור שניהם בספור, לזה כל ספור המחֻבר משניהם נקרא בפיהם בשם מִשְׁפָּט או גְּזֵרָה או מַאֲמָר פוֹסֵק, לפי שאז נחרץ הדין על כונה שלמה מובנת בעת השמיעה, והנה הוא משפט בפני עצמו, ולפי זה כל משפט הוא מחֻבר מנושא ונשוא, והם יחשבו חלקיו 1).

ובכן ידעת, שכלל הספור (היה חיוב או שלילה), נקרא בשם משפט, החצי הראשון מהמכוון ממנו נקרא נושא, והחצי האחרון נקרא נשוא, ובכל

---

1) והמלות המחֻברות לנושא או לנשוא להורות בהן החיוב או השלילה או להבדיל בהן בין הפועל והפעול ושאר המלות זולתן אין הן מהמנין, ואין לתת להן שעור מגֻבל, רק תצטרפנה להם בלי מניעה כפי צרך אל הענין בכל משפט.

פסוקי התורה תמצא נושא ונשוא, ואמנם המשפט הנהוג אצל ההגיוניים יתבע להיות נושאו שם אחר ממיני השמות, ולא יהיה מזולתם לעולם.

למוד ב׳ §

בבאור מיני המשפט

המשפט אפשר לו להיות מְחַיֵּב או שׁוֹלֵל, כמו שראית בלמוד הקודם, ר״ל אפשר להיב בו דבר אל דבר, או לשלול בו דבר מדבר, והחיוב או השלילה אפשר להיות כללי, ואפשר ג״כ להיות חלקי, ולפי זה דרך החיוב תמצא בב׳ חלוקות, ודרך השלילה ג״כ תמצא בב׳ חלוקות, היינו, אם שתחיב דבר אחד לכלל דבר אחר, או שתחיבהו לקצתו לבד ולא אל כללו, או שתשלול דבר אחד מכלל דבר אחר, או שתשללהו מקצתו לבד ולא מכללו, ולפי ד׳ חלוקות אלה, מיני המשפט יהיו ארבעה, היינו מְחַיֵּב כְּלָלִי, מְחַיֵּב חָלְקִי, שׁוֹלֵל כְּלָלִי, שׁוֹלֵל חָלְקִי, ובאורם כאשר אומר.

כל משפט שתחיב בו הנשוא לכלל הנושא כאמרך כָּל־אָדָם חַי, מובן ממנו שהחיות נמצאת בכל אדם, זה המשפט וכל כיוצא בו, יקרא בשם מְחַיֵּב כְּלָלִי, לפי שאתה הראית בו מציאות הנשוא בכלל הנושא וזה יתחיב מחבור מלת כל לנושא המשפט וכל משפט שתחיב בו הנשוא לקצת הנושא לבד ולא אל כללו, כאמרך קְצָת אָדָם כּוֹתֵב, זה המשפט וכל כיוצא בו, יקרא בשם מחיב חלקי, לפי שבו נראית מציאות הנשוא בחלק מהנושא לבד ולא בכללו, וזה יתחיב מחבור מלת קצת לנושא המשפט.

וכל משפט שתסלק בו הנשוא מכלל הנושא כאמרך אֵין אֶחָד מִבַּעֲלֵי חַיִּים אֶבֶן, זה המשפט וכל הדומה לו יקרא בשם שׁוֹלֵל כְּלָלִי, לפי שבו נראית שלילת הנשוא מכלל הנושא וזה יתחיב מחבור מלות אין אחד לנושא המשפט

וכל משפט שתסלק בו הנשוא מקצת הנושא לבד ולא מכללו, כאמרך אֵין כָּל־אָדָם מַשְׂכִּיל, זה המשפט, וכל הדומה לו יקרא בשם שׁוֹלֵל חָלְקִי, לפי שבו נראית שלילת הנשוא מחלק הנושא לבד ולא מכללו, וזה יתחיב מחבור מלות אין כל לנושא המשפט. 1)

---

1) שלילה חלקית תאמר בג׳ לשונות, היינו שנאמר קצת אדם בלתי כותב, או אין קצת אדם כותב, או אין כל אדם כותב, והרצון בכלן אחד הוא, אצל בעלי ההגיון בחרו להשתמש בשלול החלקי במלות אין כל ע״פ רוב, ואנחנו נשתמש במשפטים או בתולדותיהם פעם בא׳ ופעם בב׳ ופעם בג׳ בלי תת בכורה לשום אחת מהן אחרי שהכונה בשלשתן אחת היא.

למוד ג׳ §

בבאור כמות המשפט ואיכותו

ראית במה שקדם, כי המשפט נמצא בארבע חלוקות היינו כללי, או חלקי, מחיב או שולל, ולידיעת ארבע חלוקות אלהי במשפטים, יחדו ההגיוניים ב׳ מלות, והן כַּמוּת וְאֵיכוּת, באחת נשיב על שתים הראשונות, ובאחרת על שתים האחרונות, ובאורן כאשר אומר.

דע שהצד המורה במשפט לכללות או יחוד נקרא בפיהם בשם כַּמוּת, והצד המורה בו לחיוב או לשלילה נקרא בשם אֵיכוּת, והטעם בזה, כי הכמות היא מלת השאלה על דבר לדעת שעורו אם רב ואם מעט: וכשישאל על פיה באיזה משפט נתחיב להשיב כללי או חלקי, ולזה הכללות או היחוד נקרא בפיהם בשם כַּמוּת הַמִּשְׁפָּט.

והאיכות היא מלת השאלה על דבר לדעת איך הוא נעשה או יעשה, או איך היא סבתו ומעמדו, וכשישאל על פיה באיזה משפט נִכרת להשיב מחיב או שולל, ולזה החיוב או השלילה נקרא בפיהם בשם אֵיכוּת הַמִּשְׁפָּט.

ד״מ אם נאמר כָּל־אָדָם חַי, נאמר, זה המשפט כמותו כללי, איכותו חיוב וכשנאמר קְצָת אָדָם בִּלְתִּי כותב נאמר זה המשפט כמותו חלקי איכותו שלילה.

למוד ד׳ §

בבאור ד׳ ההקפים

למדת ממה שקדם, שהמשפט נמצא בארבעה מינים, היינו מְחַיֵּב כְּלָלִי מְחַיֵּב חֶלְקִי, שׁוֹלֵל כְּלָלִי, שׁוֹלֵל חֶלְקִי. ואתה דע לך שמלת כֹּל תורה תמיד במשפט לחיוב הכללי, לפי שבחבורה אל הנושא היא מחיבת הנשוא לכללו, ומלת קְצָת תורה תמיד במשפט לחיוב החלקי, לפי שבחבורה אל הנושא היא מחיבת הנשוא לקצתו ולא אל כללו. ומלות אֵין אֶחָד, תורינה תמיד במשפט לשלילה הכללית, כי בחבורן אל הנושא הן שוללות הנשוא מכללו, ומלות אֵין כֹּל, תורינה תמיד במשפט לשלילה החלקית, לפי שבחבורן אל הנושא, הן שוללות הנשוא מקצתו ולא מכללו, ארבע מלות אלה ר״ל כֹּל, קְצָת, אֵין אֶחָד, אֵין כֹּל, נקראו בכלל בשם הַהֶקֵּפִים, לפי שהם מקיפים את המשפט מכל צד, וגודרים אותו בכמות, ובאיכות, ויצא לך ללמוד מזה.

שמלת כֹּל, נקראת בשם הֶקֵּף כְּלָלִי מְחַיֵּב.

ומלת קְצָת, הַקֵּף חֶלְקִי מְחַיֵּב ;
ומלות אֵין אֶחָד, הַקֵּף כְּלָלִי שׁוֹלֵל .
ומלות אֵין כֹּל, הַקֵּף חֶלְקִי שׁוֹלֵל .

ומאשר ההקפים הם ארבעה, המשפטים בעלי ההקפים ג״כ יהיו ארבעה והם הנזכרים בראש הלמוד הזה, ובלמוד שני 1)

למוד ה׳ §

בבאור המשפט הסתמי והפרטי

חוץ מד׳ מיני משפטים אלה בעלי ההקפים, יש עוד שני משפטים אחרים והם סְתָמִי וּפְרָטִי, ובאורם כאשר אומר .

כל משפט (יהי מחיב או שולל) אם לא יתחבר לנושאו שום הקף מד׳ מיני הקפים הנ״ל כאמרנו הָאָדָם כּוֹתֵב, או הָאָדָם בִּלְתִּי כּוֹתֵב, הוא יקרא בשם מִשְׁפָּט סְתָמִי. לפי שהוא סתום אז בלתי נגדר בכמות ובאיכות כאחד, רק באחד מהם, היינו באיכות לבד, ודינו אצל ההגיוניים ע״פ רוב הוא כדין חלקיי, כי אין הכונה באמרנו הָאָדָם כּוֹתֵב, או בִּלְתִּי כּוֹתֵב, אל כללו, כי אם אל קצתו ;

וכל משפט (יהי מחיב או שולל) שאין הוא נאמר על הכלל רק על פרט אחד מפרטי הכלל, כאמרנו רְאוּבֵן חָכָם או שִׁמְעוֹן בִּלְתִּי כּוֹתֵב, הוא יקרא בשם מִשְׁפָּט פְּרָטִי או אִישִׁי, וזה יקרה כשיהיה נושא המשפט איש נפרד .

למדת מזה שבמשפט הסתמי לא ימצא הקף כלל, מפני שעל זה הוא נקרא סתום, ובמשפט הפרטי לא יצדק שום הקף, מפני שלא יאמר עליו, לא כללי ולא חלקי, אחר שהוא פרט אחד לבד ולא יותר, וא״כ שניהם כאחד אינם בעלי הקפים, וכלל המשפטים שנזכרו עד הנה הם ששה מינים, ד׳ מהם בעלי הקפים, ושנים בלי הקף, והם מְחַיֵּב כְּלָלִי, מְחַיֵּב חֶלְקִי, שׁוֹלֵל כְּלָלִי, שׁוֹלֵל חֶלְקִי, סְתָמִי וּפְרָטִי, ושני אלה האחרונים ג״כ יהיו מחיבים או שוללים, בלי מניעה, לפי שאין משפט בלי איכות לעולם .

---

1) עין במשלים הנ״ל בלמוד ב׳ המובאים לד׳ מיני המשפטים, ותדע איך בחבור כל א׳ וא׳ מד׳ מיני הקפים אלה לנושא המשפט יוצא לו שם מיוחד, ונמצאים מיני המשפטים בעלי ההקפים ד׳ במספר, שנים בחיוב ושנים בשלילה, ועי׳ ההקף המחבר לנושא המשפט ככר ונבדל כל אחד מחברו .

למוד ו׳ §

בבאור המשפט השניי והשלישיי,

כל משפט (יהי מחיב או שולל) אפשר שיהיה נשואו פֹּעַל, ואפשר ג״כ שיהיה שֵׁם, בעת שיהיה נשואו פעל (יהי עומד או יוצא) כאמרנו רְאוּבֵן עָמַד או שִׁמְעוֹן הָרַג אֶת לֵוִי, משפט כזה יקרא בשם מִשְׁפָּט שְׁנִיִי, לפי שאז בחבור הנשוא לנושא, נודע בו הזמן. ואינו מצטרך לדבור שלישי שיקשור הנשוא לנושא בזמן מיוחד, ואמנם כשיהיה נשוא המשפט שם, או זמן הוֶה (שגם הוא נחשב בלשון העברית כרמות שם) כאמרנו רְאוּבֵן עוֹמֵד. או שִׁמְעוֹן בַּבַּיִת, אז יקרא המשפט ההוא בשם מִשְׁפָּט שְׁלִישִׁיִי, לפי שאז אינו נודע בו הזמן בהחלט, אם ראובן היה עומד בזמן עובר, או יהיה עומד בזמן עתיד, או הוא עתה עומד, ומצטרך לדבור שלישי שיודיע בו הזמן, והפעל המודיע הזמן במשפט שלישיי יהיה פעל הָיָה, בכל מה שיגזר ממנו, כמו שאתה רואה במשלינו, ובלתו לא יובן בו הזמן, ולכן זה הפעל נקרא בפיהם בשם דִּבּוּר הַמְּצִיאוּת, ומלת דבור אצלם היא כמו פֹּעַל הנהוג אצל המדקדקים, וכאלו אמרו פעל המציאות, כי הוא יורה בהחלט מציאות הנשוא בנושאו בזמן ידוע, אם עבר או עתיד או בינוני 1)

ויצא לך ללמוד מזה, כי כל משפט אשר מובן בו זְמָן, הוא נקרא בשם מִשְׁפָּט שְׁנִיִי, ואשר איננו מובן בו זְמָן, הוא נקרא בשם מִשְׁפָּט שְׁלִישִׁיִי, המשפט השניי יהיה נשואו פעל, והמשפט השלישיי, יהיה נשואו שם, או זמן הווה, ודבור המציאות, היינו פעל היה, יקשר תמיד אל המשפט השלישיי, יהי כתוב בפעל, או לא יהי, ובעת שלא נמצאהו אצלו כתוב בפעל, אז נצטרך לשתף אליו מבחוץ, מלה אחת מפעל זה, כפי הצרך אל הזמן, במשפט ההוא, אם היה או הווה או יהיה וביוצא להם מכל הנגזר מהם.

1) ודרך בעל כל מלאכה לבחור לעצמו מלה אחת בענין מה זולת המלה שמשמש בו בעל מלאכה אחרת, וזה כדי שלא לדמות מעשהו למעשה זולתו, והנה תמורת פעל הנהוג בחכמת הלשון ישתמש בעל מלאכת ההגיון במלת דבור, ותמורת פעל העזר ישתמש במלות דבור המציאות, ותמורת פועל ופעול ישתמש במלות נושא ונשוא והוא הדין בשאר הענינים.

למוד ז׳ §

בבאור הצדדין

כי משפט (יהי שניי או שלישיי) שתתחבר אליו מלה אחת להורות בו אפשרות המצא הנשוא בנושאו, או המנעותו ממנו, כמו מלות אֶפְשָׁר, סובֵל, נִמְנָע, הַכְּרֵחַ מְחֻיָּב, נָאֶה מְגֻנֶּה, רָאוּי צָרִיךְ, ודומיהן, כאמרנו רְאוּבֵן אֶפְשַׁר שֶׁיִּלְמוֹד, נָאֶה שֶׁיְּכַבֵּד זוּלָתוֹ, מְגֻנֶּה שֶׁיְּקַלֵּל, נִמְנָע שֶׁיְּעוֹפֵף, מְחֻיָּב שֶׁיָּקִים צַוָּאת אָבִיו, חַי בְּהַכְרֵחַ, וכיוצא, מלות כאלה תקראנה בשם צְדָדִין, לפי שהן מורות צד נשוא המשפט באיזה דין הוא, אם אפשר מציאותו בנושאו, או הוא מחֻיב להמצא בו, או נמנע ממנו, וכיוצא, וכל אחת ממלות אלה בפני עצמה תקרא צַד היינו אמרנו אֶפְשָׁר הוא צַד וְסוֹבֵל צַד, וכן השאר, והכונה באמרנו צד היא בצד המשפט, ר״ל להודיע בו צד נשוא המשפט באיזה דין הוא בנושאו.

למוד ח׳ §

בבאור מיני משפטים סותרים זה את זה

שני משפטים יהיו סותרים זה את זה בג׳ אופנים, ולכל אופן יחדו שם מיוחד כדי להפריש בזה ביניהם, והם הִתְנַגְּדוּת, הִתְהַפְּכוּת, סְתִירָה, ובאורם כאשר אומר.

באור המתנגדים

כל שני משפטים שהנושא והנשוא אחד בהם, ואין הפרש ביניהם בזה זולתי שהאחד מחיב והאחר שולל, ואין בשום אחד מהם הקף כלל (1 כאמרנו רְאוּבֵן חָכָם, רְאוּבֵן אֵינוֹ חָכָם, או הָאָדָם כּוֹתֵב, הָאָדָם בִּלְתִּי כּוֹתֵב, שני משפטים כאלה נגדיים באיכות, יקראו בשם מִשְׁפָּטִים מִתְנַגְּדִים, לפי שהחיוב והשלילה הם מתנגדים זה לזה, ואי אפשר קיום שניהם כאחד, רק אחד מהם יהיה צודק, והאחר כוזב, ולזה הם נקראו מתנגדים, וסתירה כזאת תקרא בשם הִתְנַגְּדוּת.

---

1) ר״ל מלה התחבר לנושא המשפט לא כל ולא קצת. לא אין אחד. ולא אין כל.

באור המתהפכים

כל שני משפטים, שהנושא והנשוא אחד בהם, האחד מחיב, והאחד שולל במקדם, ואמנם התחבר עם כל אחד מהם הכף כללי, היינו שהאחד מחיב כללי, והאחד שולל כללי, כאמרנו כָּל־אָדָם חַי, וְאֵין אָדָם אֶחָד חַי, שני משפטים כאלה נגדיים באיכות, ומשתוים בכמות, יקראו בשם מִשְׁפָּטִים מִתְהַפְּכִים, להורות שהאחד נמצא הפך השני, וקיום שני משפטים אלה ג״כ אי אפשר להיות, רק האחד יהיה צודק, והאחר כוזב, וסתירה כזאת תקרא בשם הִתְהַפְּכוּת או הֶפֶךְ:

ואמנם כשיתחבר עם כל אחד משני משפטים באלה הכף חלקיי ר״ל שהאחד מהם מחיב חלקי, והאחד שולל חלקי, כאמרנו קְצָת אָדָם כּוֹתֵב. קְצָת אָדָם בִּלְתִּי כוֹתֵב, אז הם יקראו בשם מִשְׁפָּטִים תַּחַת הַמִּתְהַפְּכִים לפי שהקצת נמצא תחת הכל, ועוד ששני משפטים כא״ה ע״פ רוב יהיו צודקים באחד, לזה הם נחשבים תחת דמתהפכים, ולא מן שני למתהפכים:

באור הסותרים

כל שני משפטים אשר הנושא והנשוא אחד בהם, האחד מחיב, והאחד שולל במקדם. ואמנם התחבר באחד מהם הכף כללי, ובאחר הכף חלקיי, כאמרנו כָּל־אָדָם חַי, אֵין כָּל־אָדָם חַי. ובאמרנו לא אָדָם אֶחָד מְעוֹפֵף, קְצָת אָדָם מְעוֹפֵף שני משפטים באלה נגדיים זה לזה בכמות ובאיכות, יקראו בשם מִשְׁפָּטִים סוֹתְרִים, לפי שהאחד סותר לשני, והם נמצאים בב׳ מינים, כמו שראית במשלינו. המין הא׳ הוא, שיהיה אחד מהמשפטים מחיב כללי, והאחר שולל חלקי, והמין הב׳ הוא שיהיה האחד מהמשפטים שולל כללי, והאחר מחיב חלקי, ולכן זאת הסתירה תמצא בב׳ מינים בהכרח, והמין מחיב כללי, שולל חלקי, שולל כללי מחיב חלקי, והתנגדות כזאת תקרא בשם סְתִירָה, וקיום שני משפטים כא״ה ג״כ אי אפשר להיות, רק האחד יצדק, והשני יכזב:

יתר באור על ג׳

מיני סתירות אלה

דע שההתנגדות הוא שם נאמר על שני משפטים המשתנים באיכות לבד, בלי שתוף הכף עמהם להודיע הכמות.

והדתהפכות הוא שם נאמר על שני משפטים המשתנים באיכות ומשתוים בכמות.

והסתירה נופלת על שני משפטים המשתנים בכמות ובאיכות:

למדת מזה, שכל שני משפטים הנמצאים בג׳ מיני סתירות אלה, הם משתנים זה מזה באיכות, אבל בכמות אין דינם כן, המתהפכים משתוים בכמותם, והסותרים משתנים גם בכמות, ונושא המשפט הראשון משתוה עם נושא המשפט השני בענין, כמו שהוא משתוה עמו בשם, והוא הדין בנשוא, ואם נושאיהם או נשואיהם מתחלפים זה מזה בענין, יש להם דין אחר, כמו שאודיע בלמוד הבא אי״ה:

למוד ט׳ §

בבאור סותרים מדמים

יש עוד משפטים אחרים נהוגים אצל המושלים, והם דומים בנגליהם למתנגדים סותרים זה את זה, אבל כשנעיין בהם נמצאם צודקים כאחד, והם נעשו מאתם כדמות חידות. ואכתוב סבת קצתם, כדי שתערים בהבנת הבדל סותרים מדמים מסותרים אמתיים.

דע שבקצת משפטים כאלה יהיו הנושאים מתחלפים, ר״ל אין נושא האחד נושא השני, רק הם שני נושאים מתחלפים, ובקצתם ענין נשוא האחד ימצא משתנה מענין נשוא השני, וקצתם יפרדו ממה שבכח אל מה שבפעל, וקצתם ממה שבחלק אל מה שבכל, וקצתם בצרוף למה שיפול בכלל הצרופים:

משל למין הראשון, כאמרם הַכֶּלֶב יָמוּת, הַכֶּלֶב לֹא יָמוּת. יהיה הרצון בנושא הראשון בעל חיים, ובנושא השני ככב כלב, א״כ שניהם כאחד צודקים. וכן כאמרם הַטָּלֶה יִשָּׁחֵט וְיִצָּלֶה, הַטָּלֶה לֹא יִשָּׁחֵט וְלֹא יִצָּלֶה, הַגְּדִי יִשָּׁחֵט וְיִצָּלֶה, הַגְּדִי לֹא יִשָּׁחֵט וְלֹא יִצָּלֶה. הרצון בשני נושאים הראשונים הוא בבעלי חיים, ובשני נושאים האחרונים במזל טלה ומזל גדי, ושני אלה ג״כ צודקים כאחד, אחר שהנושאים משתנים בהם.

משל למין השני, כאמרם הָאֵשׁ אוֹכֶלֶת, הָאֵשׁ אֵינָהּ אוֹכֶלֶת, יהיה הרצון בענין נשוא הראשון אכול וכלוי, ובענין נשוא השני, אכילה ממש, ושניהם כאחד צודקים, ואין סתירה ביניהם כלל, אחר שענין הנשוא משתנה בהם, והוא הדין אם נאמר החרב אוכלת, החרב אינה אוכלת.

משל למין השלישי, כאמרם הַיַּיִן בֶּחָבִית מְשַׁכֵּר, הַיַּיִן בֶּחָבִית אֵינוֹ

משפר, יהיה הרצון במשפט הראשון משכר בכח, ובשני אינו משכר בפעל, א״כ שניהם כאחד צודקים.

משל למין הד׳ כאמרים עד״מ עֵין רְאוּבֵן שְׁחוֹרָה, עֵין רְאוּבֵן אֵינָה שְׁחוֹרָה, אם יהיה הרצון בראשון על בבת העין, ובשני על הַלֹּבֶן, יהיו שניהם כאחד צודקים, ולא תהיה סתירה ביניהם כלל, אחר שהם נאמרים בחלקים משנים מכלל העין, ואם נאמר רְאוּבֵן מוֹלִיד, רְאוּבֵן אֵינוֹ מוֹלִיד, יהיה הרצון ראובן מוליד בצרוף לראובן אחר שאינו מוליד, והוא יכנס תחת המין הראשון שזכרנו, אחר שהנושא בהם מתחלף זה כזה.

משל למין הה׳ אם נאמר עד״מ עשרה חצי, לא יסתרהו אמרנו עשרה אינו חצי, כי תהיה הכונה באמרנו העשרה חצי, בצרוף למספר עשרים, ואינו חצי בצרוף למספר שלשים או זולתו, וכבר העלה הרמב״ם ז״ל מנין סותרים כאלה לשבעה, ואין לנו צרך גדול להאריך בבאורם, ומפני שכל אלה נראים כסותרים בנגליהם, אבל הם צודקים כאחד במֻשׂג פנימיותם לזה קראתים בשם סותרים מְדֻמים.

למוד יוד §

בבאור משפט אפשרי

ומחלט והכרחי ונמנע.

כל דבר אשר תחיבהו לדבר אחד, או תשללהו ממנו, לא ימלט הדבר ההוא אשר תחיבהו או תשללהו, מהיותו אפשרי אליו, או נמנע ממנו, או הכרחי אליו, וכל אחד מהם יקרא בשם משפט, ובאורם כאשר אומר.

באור משפט אפשרי ומחלט

כל דבר אשר תחיבהו לדבר אחד, והוא אינו נמצא בו אז בפעל רק נמצא בכחו, ואפשר צאתו לפעל בעת מן העתים, או שלא יצא כלל לסבה מן הסבות, משפט כזה יקרא בשם משפט אפשרי, כאמרנו על יונק אחד, זֶה הַיֶּלֶד חָכָם, או סוֹפֵר, וכיוצא, לפי שסובל היותו חכם או סופר בזמן מאוחר, אחרי שיש כל אלה בטבע מינו בכח, ואפשר ג״כ שישאר ריק מהם כיום הולדו, כי לא יתחיב צאת לפעל כל מה שהוא בכח, אחר שיש לזה מניעות רבות, והנה למאמר האפשרות ימצאו תמיד שני קצוות, היינו אפשר שיהיה, ואפשר שלא יהיה, והוא לא יפול. רק

על דבר שהוא מוכן לדבר אחד יקבלו בעתיד, אבל אינו ידוע בברור לאיזה צד יכריע משני קצוות האפשר, וכאשר יכריע לצד אחד משני קצוות האפשר, אז יסתלק ממנו מאמר האפשרות, ויהיה דומה לדבר המחויב וכו'. והנה במשל אם נאמר על איש אחד עומד, בעת עמדו לפנינו, לא נאמר עליו שהעמידה אי לו אפשרית, רק נמצאת בו בהחלט כדבר המחויב אליו ולזה אחר שתודע בברור מציאות מה שיצא משני קצוות האפשר, כאמרנו עד"מ חכם על שלמה הע"ה, וסופר לעזרא אז יקרא המשפט ההוא בשם מִשְׁפָּט מֻחְלָט, או מִשְׁפָּט נִמְצָא, ולא נקראהו עוד בשם משפט אפשרי, אחר שהם הכריעו הקצה האחד על השני, וא"כ הסתלק מהם מאמר האפשרות.

באור משפט הכרחי ונמנע

כל דבר אשר תחיבהו לדבר אחד, מפני היותו מחויב להמצא בו בכל עת מצד טבעו, או תשללהו ממנו, מצד שאין מטבעו להמצא בו בשום עת מן העתים, לא בקצתו ולא בכללו, הוא יקרא בשם מִשְׁפָּט הַכְרֵחִי, דמיונו בחיוב, כאמרנו עד"מ כָּל־אָדָם חַי בְּהַכְרֵחַ, כָּל־חַי מַרְגִּישׁ בְּהַכְרֵחַ, וְכָל־גֶשֶׁם הוּא מֻרְכָּב בְּהַכְרֵחַ, וְכָל־מֻרְכָּב הוּא יִפָּרֵד בְּהַכְרֵחַ, וכיוצא, דמיונו בשלילה, כאמרנו עד"מ כָּל־אָדָם אֵינֶנּוּ מְעוֹפֵף בְּהַכְרֵחַ, כָּל־מֻרְכָּב אֵינֶנּוּ קַדְמוֹן בְּהַכְרֵחַ, וכיוצא, כל אחד מאלה יקרא בשם מִשְׁפָּט הַכְרֵחִי וכל מה שיאמר עליו הכרחי, הוא ימצא אמת בהכרח, בין שיאמר בחיוב ובין שיאמר בשלילה.

וכל דבר אשר תחיבהו לדבר אחד והוא אי אפשר להמצא בו בשום עת מן העתים, לא בקצתו ולא בכללו, הוא יקרא בשם מִשְׁפָּט נִמְנָע דמיונו כאמרנו עד"מ כָּל־אָדָם מְעוֹפֵף, כָּל־מְעוֹפֵף מְדַבֵּר וכיוצא, כל אחד מאלה יקרא בשם מִשְׁפָּט נִמְנָע, אחר שמציאות הדבר המחויב אליהם נמנעת מהם מכל וכל.

ודע עוד, שגם הנמנע יקרא אצל היוונים בשם הכרחי, כמו שראית לעיל באמרנו כָּל־אָדָם אֵינֶנּוּ מְעוֹפֵף בְּהַכְרֵחַ, לפי שהוא ימצא שקר בהכרח' כמו שהמשפט ההכרחי ימצא אמת בהכרח, וכל מה שאין הוא נמנע לא יהיה מחויב, ר"ל כל מה שיצא מתחת הנמנע לא יכנס תחת המחויב, לפי שיש אמצעי ביניהם והוא האפשר ד"מ אם נאמר על ילד אחד זֶה הַיֶּלֶד אֵינוֹ נִמְנָע הֱיוֹתוֹ חָכָם, לא יחויב מזה שיהיה חכם בהכרח, רק אפשר שיהיה, ואפשר שלא יהיה, ולזה האפשר נחשב אמצעי בין המחויב והנמנע, והמחויב ג"כ יקרא הכרחי, כמו הנמנע, כי אמרנו כָּל־אָדָם מְחֻיָּב לִהְיוֹת חַי, ימצא אמת, כאמרנו כָּל־אָדָם חַי בְּהַכְרֵחַ.

ימדת כזה, כי כל מה שיאמר עליו נמנע, יאמר עליו הכרחי. וכל מה שיאמר עליו הכרחי, יאמר עליו מחיב, וכל אחד מהם ימצא אמת, והיוב דבר לדבר שהוא נמנע ממנו, ימצא שקר.

למוד י״א §

בבאור משפט מהֻפך ומשפט הפוך.

כל משפט שיחזור נשואו לנושאו, ונושאו לנשואו, בשמירת האיכות, פעם יצדק, ופעם יכזב, בעת שיעמוד בו הצדק בהפוכו בשמירת האיכות, כאמרנו עד״מ לא אָדָם אֶחָד מְעוּפֵף, והפוכו לא מְעוֹפֵף אֶחָד אָדָם, משפט כזה, יקרא בשם הִפּוּךְ הַמִּשְׁפָּט, או מִשְׁפָּט מְהֻפָּךְ, לפי ששניהם כאחד צודקים, ואין הפרש ביניהם כלל זולתי הפוך הנשוא לנושא, והנושא לנשוא. ואמנם כשלא יעמוד בו הצדק בהפוכו, כמו אמרנו עד״מ כָּל־אָדָם חַי, וְכָל־חַי אָדָם, משפט כזה יקרא בשם הֶפֶךְ הַמִּשְׁפָּט או מִשְׁפָּט הָפוּךְ להורות שהאחד נמצא הפך השני, והצדק אינו נשמר משניהם עם היותם, משתוים באיכות, כ״א באחד מהם, ולעולם המשפטים המתהפכים בשווי ונשמר בהם הצדק בשווים בכמות ובאיכות, יקרו, כשיהיה בהם הבדל המין או סגלתו׳ כמו אמרנו עד״מ כָּל־אָדָם מְדַבֵּר, וְכָל־מְדַבֵּר אָדָם, וְכֵן כָּל־אָדָם צוֹחֵק, וְכָל־צוֹחֵק אָדָם, כָּל־כֶּלֶב נוֹבֵחַ, וְכָל־נוֹבֵחַ כֶּלֶב, כָּל־אַרְיֵה שֹׁאֵג, וְכָל־שֹׁאֵג אַרְיֵה, כָּל־חֲמוֹר נֹעֵר, וְכָל־נֹעֵר חֲמוֹר, כָּל־שׁוֹר גֹּעֶה, וְכָל־גֹּעֶה שׁוֹר, וכיוצא, וכן כל משפט שהוא שולל כולל, יתהפך בשווי בשמירת הכמות והאיכות, ומחיב הלקי יתהפך ע״פ רוב בשווי, ומחיב כולי אם יתהפך למחיב חלקי, יהיה צודק (1 אבל שולל חלקי לא יתהפך בשווי לעולם.

---

1) ר״ל אם תשנה הכמות מכללות ליחוד אז יהיו המשפטים כאחד צודקים. וזה כאמרנו עד״מ כל אדם חי, קצת החי אדם הרי נהיה הפוך צודק ולא הפך.

מכאן והלאה יבוא

באור התמונות

ביריעת התמונות תשמור בלבך למודים אלה.

למוד א׳ §

בבאור גדר ההקש

כל שני משפטים נבדלים, שאין ביניהם שתוף כלל, כאמרנו עד״מ כָּל־אָדָם חַי, וְכָל־שֶׁלֶג קַר, כָּל־אֵשׁ חַמָּה, וְכָל־זֶפֶת שְׁחוֹרָה, הָעוֹלָם מְצֻיָּר, וְהַנֶּפֶשׁ עֶצֶם, וכיוצא, לא יתחיב מהם דבר אחר לעולם, ואמנם כששני משפטים ימצאו משתתפים זה עם זה במין אחד במיני השתוף, ר״ל כשימצא המשפט השני משתף אל המשפט הראשון בחלק אחד מחלקיו אם בנושא ואם בנשוא, כאמרנו עד״מ הָעוֹלָם מְצֻיָּר, וְכָל־מְצֻיָּר מְחֻדָּשׁ, יתחיב אז מחבורם משפט אחר בהכרח, והוא שיהיה הָעוֹלָם מְחֻדָּשׁ, ואמנם אל תחשוב שכל דבר המְחֻיב משני משפטים מְשֻׁתפים יהיה אמת בהכרח, רק כאשר תשפטהו החלוקה ממֻרגשות או ממֻשכלות ראשונות, או מרברים קרובים אליהם.

ואתה דע לך שכל משפט המוליד דבר אחר מפני שתופו למשפט אחר יקרא בכלל בשם הַקֵּשׁ, לפי שהאחד מֻקָּשׁ מחברו, עד שמֻקָּשׁ מהם דבר שלישי בלתי ידוע וזה מפני השתוף אשר ביניהם, ואז כל אחד משני משפטים המְשֻׁתפים יקרא בשם הַקְדָּמָה, והמשפט השלישי המִתחיב מחבור שתי ההקדמות זו עם זו, יקרא בשם תוֹלָדָה או רְדִיפָה, וכבר ידעת שבכל משפט נמצאים שני חלקים, והם נושא ונשוא. ומפני זה בשני משפטים מְשֻׁתפים ימצאו ארבעה חלקים, אך מפני שנפל השתוף ביניהם בחלק אחד מהחלקים ההם, ר״ל מפני שנמצא במשפט שני חלק אחד שהוא נמצא ג״כ במשפט ראשון, ועי׳ החלק ההוא כפל השתוף ביניהם, מפני זה חלקי שני משפטים מְשֻׁתפים אי אפשר להמנות ארבעה כ״א שלשה.

ויצא לך ללמוד מזה כי בשני משפטים מְשֻׁתפים א״א לִמְצוֹא לעולם זולתי שלשה חלקים, החלק המְשַׁתֵּף ביניהם, יקרא בשם גְּבוּל אֶמְצָעִי, והחלקים הנבדלים יקראו בשם הַקְדָּמוֹת, או קְצָווֹת, ד״מ כשנאמר כָּל־אָדָם חַי, וְכָל חַי מַרְגִּישׁ, יתחיב מזה בהכרח להיות כָּל־אָדָם מַרְגִּישׁ, ראֵה אתה בעיניך כי בשני משפטים אלה נמצאים שלשה חלקים לבד, ולא יותר, והם אדם חי, מרגיש החי יקרא בשם גְּבוּל אֶמְצָעִי להיותו מְשַׁתֵּף לשניהם, ואדם עם מרגיש, יקראו בשם הַקְדָּמוֹת או קְצָווֹת, והמשפט המתחיב מחבורם והוא אמרנו כָּל־אָדָם מַרְגִּישׁ, יקרא בשם תוֹלָדָה.

ובקצור תדע, שגדר ההקש הוא להודיע באמצעות שני דברים ידועים. דבר שלישי בלתי ידוע, והדבר השלישי המתחיב מהם נקרא בשם תוֹלָדָה. להיותה ידיעה חדשה נולדה מחבור וזווג שתי הקדמות ידועות זו עם זו, ונקראת ג"כ בשם רְדִיפָה, להיותה נרדפת מבין שתי ההקדמות הוצה, להראות לעין כבריה חדשה עומדת בפני עצמה, והיא תקרא קודם חיובה חִיּוּשׁ, ואחר חיובה תוֹלָדָה.

למוד ב' §

בבאור הקדמה גדולה וקטנה

ההקדמות הנמצאות בשני משפטים משֻׁתפים לא תהיינה בערך אחד לעולם, רק אחת מהן תהיה כוללת יותר מהאחרת, הכוללת משתיהן תקרא בשם הַקְדָמָה גְדוֹלָה או קָצֶה רִאשׁוֹן וְגָדוֹל, והאחרת תקרא בשם הַקְדָמָה קְטַנָּה או קָצֶה אַחֲרוֹן וְקָטוֹן, ההקדמה הקטנה תמצא תמיד במשפט ראשון משני משפטים משֻׁתפים, והקדמה הגדולה תמצא תמיד במשפט שני 1) ד"מ אם נאמר כָּל־אָדָם חַי, וְכָל־חַי מַרְגִּישׁ, יהיה האדם הנמצא במשפט ראשון הקדמה קטנה, לפי שהוא קטון בערך המרגיש הנמצא במשפט שני, ואינו כולל תחתיו יותר מאישי מינו, והמרגיש הנמצא במשפט שני יהיה הקדמה גדולה 2) לפי שהוא כולל תחתיו, האדם, והחי, ואף בלתי חי, כמו שלית הילד, ואספוג הים, שהם מרגישים אבל אינם חיים 3) ותמצא שתי הקדמות אלה בכל תולדה כפי הסדר הזה והנה תולדת שני משפטים אלה תהיה אמרנו כָּל־אָדָם מַרְגִּישׁ,

---

1) זה מנהג ישר בסדר ההקדמות על כן אמרתי עליו תמיד, אבל אינו נמנע שתהיה הגדולה במשפט ראשון, והקטנה במשפט שני.

2) ומזה נמשך לקרוא כלל המשפט הראשון בשם הקדמה קטנה, וכלל המשפט השני בשם הקדמה גדולה, שאתה אם תעזוב הגבול האמצעי מבין שני משפטים משתפים ישארו בהם שני חלקים נבדלים לבד ולא יותר, הא' ימצא במשפט ראשון והא' במשפט שני, הגדול משני חלקים אלה הנבדלים יקרא בשם הקדמה גדולה, וכן יקרא כלל המשפט אשר היא נמצאת בו, והקטון משני חלקים הנבדלים יקרא בשם הקדמה קטנה וכן יקרא המשפט אשר היא נמצאת בו.

3) וראוי לך לדעת מה שאמרו חכמי המחקר בענין זה, כי לפי דעתם יש

ותראה מזה שהאדם אשר קראנוהו בשם הקדמה קטנה, נמצא בנושא התולדה, והמרגיש אשר קראנוהו בשם הקדמה גדולה, נמצא בנשוא התולדה, כפי סדר מצבם במשפטים.

ודע עוד, שההקדמה הגדולה נקראת ג״ב בשם גְבוּל גָדוֹל, וההקדמה הקטנה נקראת בשם גְבוּל קָטוֹן, וזה מפני שהדבר המשתף ביניהם נקרא בשם גְבוּל אֶמְצָעִי, ולפי זה להלקי ההקש הנבדלים יש ג׳ שמות, והם הַקְדָמָה, קָצָה, גְבוּל.

וחיב אתה לדעת עוד שההקדמה השוללת או החלקית במשפטים תקרא בשם הַקְדָמָה חֲלוּשָׁה, ומדרך התולדה לנטות תמיד אחרי ההקדמה החלושה הזאת ר״ל תמצא התולדה שוללת, אם אחת מההקדמות שוללת, ותמצא חלקית אם אחת מההקדמות חלקית. ומפני נטייתה התמידית אל התולדה נקראת בשם חלושה כי היא כדמות חולה מצטרך למשענת.

למוד ג׳ §

בבאור מספר התמונות

הגבול האמצעי המשתף לשני המשפטים, אפשר להיות מצבו בהם על שלשה אופנים, היינו אפשר שימצא נושא באחת משתי ההקדמות, ונשוא באחרת (והדין אחד אם הוא נשוא במשפט ראשון ונושא בשני, או נושא במשפט ראשון ונשוא בשני) או הוא ימצא נשוא בשתי ההקדמות יחד. או הוא ימצא נושא בשתי ההקדמות יחד, וכל אופן משלשת אופנים אלה נקרא בשם תְמוּנָה, ולפי זה מספר התמונות יתחיב להיות שלשה, האופן הראשון נקרא בשם תמונה ראשונה מן הה ש, והאופן השני נקרא בשם תמונה שנית, והאופן השלישי נקרא בשם תמונה שלישית, וכן היא סדרם.

בתמונה הא׳		נשוא באחת מההקדמות, ונושא באחרת 1)
בתמונה הב׳	הגבול האמצעי	נשוא בשתי ההקדמות יחד 2)
בתמונה הג׳		נושא בשתי ההקדמות יחד 3)

אמצעיים בין ארבעה מיני מרכבים שהם רצח״ס, האלמוג לפי דעתם הוא אמצעי בין דומם לצומח, והאספוג הוא אמצעי בין צומח אל החי, והקוף הוא אמצעי בין החי אל האדם, והאדם הוא אמצעי בין השמים אל המלאכים.

1) וזה כאמרנו עד״מ כל אדם חי, וכל חי מרגיש.
2) וזה כאמרנו עד״מ כל אדם חי, ואין אבן חי.
3) וזה כאמרנו כל חי מרגיש, קצת החי לבן.

משלים ברורים לכל אחת מהם בדרך כלל

לתמונה א׳, מאמר הנביא יתאמת במציאות השם, ומציאות השם תתאמת בחדוש העולם, א״כ מאמר הנביא יתאמת בחדוש העולם.

לתמונה ב׳, מאמר הנביא יתאמת במציאות השם, וכל דת אנושית לא תתאמת במציאות השם, א״כ מאמר הנביא איננו דת אנושית.

לתמונה ג׳, מאמר הנביא יתאמת במציאות השם, וקצת מאמר הנביא יתאמת בחדוש העולם, א״כ קצת מציאות השם יתאמת בחדוש העולם.

ואם תשתכל היטב בג׳ משלים אלה, תמצא בהם הגבול האמצע בסדר שזכרנו.

למוד ד׳ §

בבאור אופן הולדת התולדה

בהולידך תולדה משני משפטים משתפים תניח לעולם הגבול האמצעי מבין שתי ההקדמות בכל תמונה כי אין שמושו במשפטים רק לשתפם זה עם זה, עד שיהיה אפשר להוליד מהם משפט אחר, ולזה תתחיב לעזוב בכל תמונה את הגבול האמצעי מבין שני הקצוות, ותחבר שני הקצוות זה עם זה, היינו החלקים הנבדלים ואז חבור שניהם לאחד יחשב לתולדה, ושמירת הכמות והאיכות בתולדה תהיה בדרך שנאמר בבאור כל תמונה בפני עצמה.

למוד ה׳ §

בבאור כמות ואיכות

התמונות בדרך כלל

התמונה הא׳, כמותה כללית, איכותה חיוב.
התמונה הב׳, כמותה כללית, איכותה שלילה.
התמונה הג׳, כמותה חלקית, איכותה חיוב.

למוד ו׳ §

בבאור השתוף בין התמונות והבדלן

התמונה השנית, משתתפת לראשונה בכמות, ונפרדת ממנה באיכות:
התמונה השלישית, נפרדת מהראשונה בכמות, ומשתתפת עמה באיכות.
השנית והשלישית, הפכיות זו לזו בכמות ובאיכות, כמו שאתה ראית כל זה בלמוד שלפני זה.

למוד ז׳ §

בבאור תולדת התמונות בדרך כלל

התמונה הב׳, תוליד תמיד שלילה, ולא תוליד חיוב כלל, והשלילה אפשר להיות בה כללית, ואפשר ג״כ להיות חלקית.

התמונה הג׳, תוליד תמיד חלקית, ולא תוליד הכללות לעולם, והחלקית אפשר להיות בה שוללת, ואפשר ג״כ להיות מחיבת.

התמונה הא׳, תוליד כללית וחלקית, חיוב ושלילה, בלי מניעה.

למוד ח׳ §

בבאור הבדל התמונה הראשונה מהאחרות

התמונה הראשונה, תפרד משתים האחרות בב׳ הבדלים, הא׳ שהיא תוליד ארבעה הקפים בלי מניעה, ואולם התמונה השנית לא תוליד החיוב כלל והתמונה השלישית לא תוליד הכללות לעולם, וההבדל השני שהתמונה הא׳ לא תצטרך לשוב לתמונה אחרת בחיוב התולדה, אבל האחרות תשובנה אל הראשונה בחיוב התולדה, כמו שנבאר לפנים, ומפני היותה עקרית לשאר התמונות נקראת בשם תמונה ראשונה.

למוד ט׳ §

בבאור מספר מיני התמונות

בכל תמונה משלש התמונות אלה יפלו שלשים וששה חבורים, כל חבור נקרא בשם מין, לפי שהאיכות בהקדמות אפשר להיות בד׳ אופנים, והכמות אפשר להיות בתשעה אופנים, ור׳ פעמים תשעה יעשו לו׳ במספר א״כ מיני כל תמונה ותמונה הם לו׳ במספר, סך כל המינים בג׳ תמונות הוא מאה ושמונה, והסימן קח׳ על מים רבים (יחזקאל י״ז ה׳).

באור מיני האיכות

ההקדמות אפשר שתהיינה שתיהן יחד מחיבות, או שתיהן יחד שוללות, או הגדולה מחיבת והקטנה שוללת, או הגדולה שוללת, והקטנה מחיבת הרי לך ד׳ אופנים באיכות המשפטים.

באור מיני הכמות

א׳ שתי ההקדמות יחד כוללות	הסימן לאלה השלשה הוא ככה.
ב׳ שתיהן יחד חלקיות	אחר כוללת חלקית, ואחר חלקית אישית
ג׳ שתיהן יחד אישיות	היינו כלל, קצת, פרט.
ד׳ גדולה כוללת קטנה חלקית,	והסימן לאלה הששה הוא ככה
ה׳ גדולה הלקית קטנה כוללת,	בגדול החל ובקטון כלה
ו׳ גדולה כוללת קטנה אישית	היינו כוללת חלקית, חלקית כוללת,
ז׳ גדולה אישית קטנה כוללת	כוללת אישית, אישית כוללת,
ח׳ גדולה אישית קטנה הלקית	אישית חלקית, הלקית אישית
ט׳ גדולה חלקית קטנה אישית	וסימן שני במה שהשלים החל.

הרי לך תשעה אופנים בכמות המשפטים. והנה כל אחד מד׳ מיני האיכות יסבול תשעה מיני הכמות בכל תמונה, ומפני זה מיני כל תמונה יעלו לשלשים וששה.

ויהי זכור אצלך תמיד, כי ב׳ הקדמות שוללות, או ב׳ הקדמות חלקיות, או הקטנה שוללת, והגדולה חלקית, לא תולדנה מאומה, רק ... להיות אחת מההקדמות כוללת איזו שתהיה, ומשפט האישי שוה תמיד למשפט הכללי, ולא נשארו א״כ זולתי כוללים וחיקיים, והם הם המולידים בכל תמונה, והשאר נקראו עֲקָרִים. להיותם בלתי מולידים כלל, וזה מפני מקרים הנ״ל המסלקים השתוף מבין שתי ההקדמות.

למוד יוד §

בבאור מספר המינים המולידים והעקרים

בתמונה הא׳, יש ד׳ מינים מולידים תולדה אמתית, ולב׳ מינים עקרים.
בתמונה הב׳, ג״כ יש ד׳ מינים מולידים תולדה אמתית, ולב׳ מינים עקרים.
בתמונה הג׳, יש ששה מינים מולידים תולדה אמתית, ול׳ מינים עקרים.

סך כל המולידים בשלש תמונות הוא י״ד מינים, והעקרים הם צ״ד במספר, י״ד מינים אלה נקראו בפיהם בשם מוֹלִידִים, לפי שהם מולידים תולדה אמתית, וצ״ד מינים הנשארים נקראו בשם עֲקָרִים, לפי שאינם מולידים כל עקר, והרי הם כאשה עקרה לא ילדה.

ומה שאמרתי לעיל (למוד ט׳) כי הבורי כל תמונה ותמונה ימצאו לו במספר כפי מיני הכמות והאיכות, אין המנין ההוא רק לגלגול ההקדמות לבד, ולא לחיב חבור נכון לכל גלגול, ר״ל כפי מספר מיני הכמות והאיכות אפשר שתתגלגלנה ההקדמות יו׳ פעמים. ויהיו מיני כל תמונה ותמונה לו׳ במספר, אבל לא יתחיב מזה שימצא כל מין ומין בחבור נכון, עד שתתחיב מכלם תולדה, כי נמצאו בגלגול המספר ההוא צ״ד חבורים, אין שתוף, ביניהם כלל, מצד מגרים שונים מסלקים השתוף מבין שתי ההקדמות ובהסתלק השתוף מביניהן לא נשאר מקום לתולדה, והחבור הנכון בהקדמות לא נמצא זולתי בכוללות וחלקיות, כאמור לעיל בלמוד ט׳, ובהן ג״כ ר״ל בכוללות וחלקיות, לא נמצאו מולידים בג׳ תמונות יותר מי״ד מינים, לפי שאין הן מתגלגלות בהן יותר מזה הסך, כאשר תראה איכות הגלגול הזה בבאור התמונות, ומאלה המולידים נמצאו ארבעה מינים בתמונה הראשונה, וארבעה בשנית, וששה בשלישית, כאמור לעיל, וצ״ד מינים הנשארים נמצאו עקרים, וסבת עקרותם היא העדר השתוף מבין הקדמותיהם.

למוד י״א §

בבאור תנאי התמונה הא׳

התמונה הא׳ התיחדה בב׳ תנאים, ואם תחסר מאחד מהם, לא תוליד כלל, אף כי תמצאנה לפעמים ההקדמות צודקות, התנאי הראשון שתהיה בה הקטנה מחיבת תמיד, והתנאי השני שתהיה בה הגדולה כוללת תמיד׳ ושני תנאים אלה יחיב להיות מיניה המולידים ארבעה, וזה סדרם בדרך כלל בְּקַדְמַת הגדולה לקטנה.

המין הא׳, גדולה כוללת מחיבת , קטנה כוללת מחיבת	}	אלה הם גלגולי ההקדמות בכוללות וחלקיות בתמונה זאת .
המין הב׳, גדולה כוללת מחיבת, קטנה חלקית מחיבת		
המין הג׳, גדולה כוללת שוללת, קטנה כוללת מחיבת		
המין הד׳, גדולה כוללת שוללת, קטנה חלקית מחיבת		

למוד י״ב §

בבאור התמונה הא׳ בדרך פרט

התמונה הא׳, שהגבול האמצעי נמצא בה נושא באחת מההקדמות ונשוא באחרת, תהיה בה הגדולה כוללת לעולם, והקטנה מחיבת, והם מתנאי התמונה הזאת, כנ״ל בלמוד י״א, ולפי זה הגדולה לא תמנע מהיות מחיבת או שוללת באיכותה, והקטנה לא תמנע מהיות כוללת או חלקית בכמותה, זולתי שכמות הגדולה מיוחדת בכללות, ואיכות הקטנה מיוחדת בחיוב, והתולדה הדמה לקטנה בכמותה, ולגדולה באיכותה, ר״ל תהיה התולדה כוללת או חלקית כפי מה שתהיה הקטנה, ומחיבת או שוללת כפי מה שתהיה הגדולה, ולא יהיה חלק לתולדה בכמות הגדולה, ובאיכות הקטנה לעולם, לפי שא״ה הם מתנאי התמונה הזאת, וגדרה לכלול המין תחת הסוג או האיש תחת המין, ומיניה הארבעה בדרך פרט הם על זה הסדר.

משלים למיני התמונה הראשונה בדרך פרט ע״פ אותיות א׳ ב׳ ג׳.
המין הא׳, כל ג׳ ב׳, וכל ב׳ א׳, א״כ כל ג׳ א׳,
המין הב׳, כל ג׳ ב׳, וב׳ איננו א׳, א״כ אין ג׳ אחד א׳.
המין הג׳, קצת ג׳ ב׳, וכל ב׳ א׳, א״כ קצת ג׳ א׳.
המין הד׳, קצת ג׳ ב׳, ואין ב׳ א׳, א״כ קצת ג׳ איננו א׳.

ואם תשמיר בלבך זה הסדר הנתן לד׳ מיני התמונה הא׳ בדרך פרט, תוכל להכיר במשלים ברורים, מאיזה מין הם מהתמונה הזאת. וכשתשתכל להקדמה הקטנה, אשר במשפט הראשון, תמצא אותה מחיבת בכל המינים, כפי התנאי הא׳ המתנה בתמונה זאת, והגדולה אשר במשפט השני כוללת בכל המינים כפי התנאי השני, והגבול האמצעי נשוא באחת ההקדמות, ונושא באחרת, והתולדה נמצאת בארבעה הקפים, וראה ועשה בתבניתם משלים ברורים בכל דבר.

יתר באור על ד׳ מינים הנ״ל.

המין הא׳ מחבר מב׳ הקדמות כוללות מחיבות. ותולדתו כוללת מחיבת.
המין הב׳ מחבר מב׳ כוללות, הקטנה מחיבת והגדולה שוללת, ותולדתו כוללת שוללת.

המין הג׳ מחֻבר מב׳ מחיבות כמו המין הראשון, אבל נושא ההקדמה הראשונה שב בו לחלקי, ותולדתו מחיבת חלקית.

המין הד׳ מחֻבר כמין השלישי, אבל הגדולה בו שוללת. ר״ל דוק החיוב הומרה בו לשלילה, ותולדתו שוללת חלקית.

משלים ברורים לד׳ מיני התמונה הא׳.

המין הא׳, כל גשם מרכב. וכל מרכב אפשרי המציאות, א״כ כל גשם אפשרי המציאות.

המין הב׳, כל גשם מרכב, ואין מרכב אחד מחיב המציאות, א״כ אין גשם אחד מחיב המציאות.

המין הג׳, קצת הנמצאים מרכבים, וכל מרכב אפשרי המציאות, א״כ קצת הנמצאים אפשרי המציאות.

המין הד׳ קצת הנמצאים מרכבים. ואין מרכב אחד מחִיב המציאות, א״כ אין כל הנמצאים מחִיבי המציאות.

למוד י״ג §

בבאור תנאי התמונה השנית

התמונה הב׳ נ״כ התיחדה בב׳ תנאים, התנאי הראשון, שתהיינה שתי הקדמותיה הפכיות זו לזו באיכות בכל מיניה, ר״ל אחת מהן איזו שתהיה מֻכרחת להיות מחיבת, והאחת שוללת ואם תהיינה שתי הקדמותיה יחד מחיבות או שתיהן יחד שוללות, לא תוליד מאומה, התנאי השני, שתהיה הגדולה כוללת תמיד בכמותה כמו התמונה הראשונה, ולא תמנע מהיות מחיבת או שוללת באיכותה, ושני תנאים אלה יחיבו להיות מיני התמונה הזאת המולידים ארבעה, וזה סדר מיניה בדרך כלל בקדמת הגדולה לקטנה.

המין הא׳, גדולה כוללת מחיבת, קטנה כוללת שוללת	אלה הם גלגולי ההקדמות בתמונה זאת.
המין הב׳, גדולה כוללת מחיבת, קטנה חלקית שוללת	
המין הג׳, גדולה כוללת שוללת, קטנה כוללת מחיבת	
המין הד׳, גדולה כוללת שוללת, קטנה חלקית מחיבת	

למוד י״ד §

בבאור התמונה הב׳ בדרך פרט

התמונה הב׳, שהגבול האמצעי נמצא בה נשוא בשתי ההקדמות יחד, תהיה בה הגדולה כוללת תמיד בכמותה כמו הראשונה, והקטנה

איכותה תהיה תמיד הפך הגדולה, והם מתנאי התמונה הזאת כנ״ל בלמוד י״ג, ובכלל תדע שהאיכיות בשתי ההקדמות תסבלנה בזאת התמונה החיוב והשלילה בלי מניעה, בתנאי שתהיינה הפכיות זו לזו, והכללות מיוחדת לגדולה לבד ולא לקטנה, והתולדה תהיה תמיד שוללת בכל מיניה הארבעה, בין שהיא כללית, ובין חלקית, וגדרה לשלול המין מהסוג או האיש מהמין, וזה סדר מיניה בדרך פרט.

משלים למיני התמונה השנית בדרך פרט ע״פ אותיות א׳ ב׳ ג׳.

המין הא׳, כל ג׳ ב׳, ואין א׳ ב׳, א״כ אין ג׳ א׳.

המין הב׳, אין ג׳ ב׳, וכל א׳ ב׳, א״כ אין ג׳ א׳,

המין הג׳, קצת ג׳ ב׳, ואין א׳ ב׳, א״כ קצת ג׳ איננו א׳.

המין הד׳, קצת ג׳ איננו ב׳, וכל א׳ ב׳, א״כ קצת ג׳ איננו א׳.

אם תשמור בלבך זה הסדר הנתן לד׳ מיני התמונה הזאת השנית, בדרך פרט, תוכל לעשות משלים ברורים, ותכיר ג״כ כל אחד מהם, מאיזה מין הוא מהתמונה הזאת, וכשתשתכל להקדמה הגדולה אשר במשפט השני, תמצא אותה כוללת בכל המינים, כפי התנאי האחר המתנה בה, וכן ההקדמות הפכיות זו לזו באיכות כפי התנאי השני, והתולדה שוללת בכל המינים, והגבול האמצעי נשוא בכלם.

יתר באור על ד׳ מינים הנ״ל.

המין הא׳ מחבר מב׳ כוללות, הראשונה בחיוב והשנית בשלילה ותולדתו שוללת כוללת.

המין הב׳ מחבר מב׳ כוללות, כמו המין הראשון, אבל הוא בהפך, ר״ל הראשונה בשלילה והשנית בחיוב, ותולדתו שוללת כוללת.

המין הג׳ הקדמותיו הפכיות זו לזו בכמות ובאיכות, ר״ל הראשונה מחיבת חלקית, והשנית שוללת כוללת, ותולדתו חלקית שוללת.

המין הד׳ הקדמותיו הפכיות זו לזו בכמות ובאיכות כמין השלישי, אבל הומרה בו דרך החיוב לשלילה, ותולדתו חלקית שוללת.

ראית מזה, שהתולדה בשנים מינים דראשונים היא שוללת כוללת, ובשנים מינים האחרונים שוללת חלקית.

משלים ברורים לד׳ מיני התמונה הזאת השנית.

המין הא׳, כל גשם מתחלק, ואין נצחי אחד מתחלק, א״כ אין גשם אחד נצחי.

המין הב׳, אין נצחי אחד מרכב, כל גשם מרכב, א״כ אין נצחי אחד גשם.

המין הג׳. קצת הנמצאים מתחלקים, ואין נצחי אחד מתחלק, א״כ אין קצת הנמצאים נצחיים.

המין הד׳, אין כל הנמצאים מרכבים, כל הגשמים מרכבים, א״כ אין כל הנמצאים גשמים.

למוד ט״ו §

בבאור תנאי התמונה השלישית.

התמונה הג׳ ג״כ התיחדה בב׳ תנאים, התנאי הראשון שתהיה בה הקטנה מחיבת תמיד באיכותה, כמו התמונה הראשונה, והתנאי השני שתהיה אחת מהקדמותיה כוללת לעולם, איזו שתהיה, אם גדולה או קטנה ושני תנאים אלה יחיבו להיות מיניה המולידים ששה, והם על זה הסדר בדרך כלל. בקדמת, הגדולה לקטנה.

המין הא׳, גדולה כוללת מחיבת, קטנה כוללת מחיבת,
המין הב׳, גדולה כוללת מחיבת, קטנה חלקית מחיבת,
המין הג׳, גדולה כוללת שוללת, קטנה כוללת מחיבת,
המין הד׳, גדולה כוללת שוללת, קטנה חלקית מחיבת,
המין הה׳, גדולה חלקית מחיבת, קטנה כוללת מחיבת,
המין הו׳, גדולה חלקית שוללת, קטנה כוללת מחיבת,

אלה הם גלגולי ההקדמות בתמונה זאת.

למוד י״ו §

בבאור התמונה הג׳ בדרך פרט.

התמונה הג׳, שהגבול האמצעי נמצא בה נושא בשתי ההקדמות יחד. תהיה בה הקטנה מחיבת תמיד באיכותה כמו התמונה הראשונה, ובכמותה תהיה כוללת וחלקית בלי מניעה, והגדולה אינה מיוחדת לא בכמות ולא באיכות. ולפי זה התמונה הזאת תסבול להיות כוללת וחלקית בכמותה, שוללת ומחיבת באיכותה, והתולדה תדמה תמיד לגדולה באיכותה, והיא תמצא חלקית בכל מיניה הששה, בין שהיא שוללת, ובין שהיא מחיבת. וגדר התמונה הזאת לכלול המין תחת הכוג, או האיש תחת המין, וכן הוא סדר מיניה בדרך פרט.

משלים למיני התמונה הזאת השלישית ע״פ אותיות א׳ ב׳ ג׳.

המין הא׳ כל ב׳ ג׳, וכל ב׳ א׳, א״כ קצת ג׳ א׳.
המין הב׳ כל ב׳ ג׳, ואין דבר מב׳ א׳, א״כ קצת ג׳ איננו א׳.
המין הג׳ קצת ב׳ ג׳, וכל ב׳ א׳, א״כ קצת ג׳ א׳.
המין הד׳ כל ב׳ ג׳, קצת ב׳ א׳, א״כ קצת ג׳ א׳.
המין הה׳ קצת ב׳ ג׳, ואין דבר מב׳ א׳, א״כ קצת ג׳ איננו א׳.
המין הו׳ כל ב׳ ג׳, קצת ב׳ איננו א׳, א״כ קצת ג׳ איננו א׳.

ואם תשמור בלבך זה הסדר הנתן למיני התמונה הזאת, תכיר במשלים ברורים, מאיזה מין הם מהתמונה, וכשתשתכל להקדמה קטנה אשר במשפט הראשון תמצא אותה מחיבת בכל המינים, כפי התנאי הא׳ המֻתנה בה. ואין בה מין בלי הקדמה כוללת, כפי התנאי השני, והתולדה חלקית בכל המינים, והגבול האמצעי נושא בכלם.

יתר באור על ו׳ מינים אלה

המין הא׳ מחֻבר מב׳ כוללות מחיבות, ותולדתו מחיבת חלקית, לפי שהמחֻיב בכל יחֻיב בחלק.

המין השני, מחבר מב׳ כוללות, הפכיות זו לזו באיכות, ר״ל הקטנה מחיבת והגדולה שוללת, ותולדתו שוללת חלקית.

המין הג׳ מחבר מב׳ מחיבות, הקטנה חלקית, ותולדתו מחיבת חלקית.

המין הד׳ מחבר מב׳ מחיבות, הגדולה חלקית, ותולדתו מחיבת חלקית.

המין הה׳ הקדמותיו הפכיות זו לזו בכמות ובאיכות, היינו הקטנה חלקית מחיבת, והגדולה כוללת שוללת, ותולדתו שוללת חלקית.

המין הו׳ בהפך המין הה׳, ר״ל הקטנה כוללת מחיבת, והגדולה חלקית שוללת, ותולדתו שוללת חלקית:

משלים ברורים לששה מיני התמונה השלישית

המין הא׳, כל אדם חי, וכל אדם מדבר, א״כ קצת החי מדבר, ובזה ב׳ מחיבות כוללות מולידות חיוב חלקי, לפי שהמחֻיב בכל יחֻיב בחלק.

המין הב׳ כל אדם חי, ואין אדם אחד אריה, א״כ קצת החי איננו אריה.

המין הג׳ קצת אדם לבן, וכל אדם חי, א״כ קצת לבן חי.

המין הד׳ כל אדם חי, קצת אדם כותב, א״כ קצת החי כותב.

המין הה׳ קצת החי לבן, ואין חי אחד שלג, א״כ קצת לבן איננו שלג.

המין הו׳ כל אדם מדבר, ואין כל אדם כותב, א״כ אין כל מדבר כותב.

למדת מכל מה שנאמר לך עד כה, שכל אחת מג׳ תמונות אלה מיוחדת בב׳ תנאים, ובלתם, אי אפשר לשום אחת מהן להוליד, ואמנם התנאים הכוללים פרטי החלוקות הנמצאות בכל אחת מהן ארבעה הם במספר, כאשר הודענו זה בכלן, אחר המשלם המסורים למיניהן, באותיות א׳ ב׳ ג׳.

למוד י"ז §

בבאור חזרת התמונות לראשונה.

יש לך לדעת עוד, כי התמונה השנית ותשלישית תשבנה בחקות מגבלות לתכונת התמונה הראשונה בחיוב התולדה, והיא לא תשוב אליהן, ובעלי ההגיון אמתו זה, והורו דרכי ההזרה אליה בהפוך הקדמות ההקש, ואח"כ באו להחליט כי אין לנו באמת זולתי תמונה אחת עקרית, והיא התמונה הראשונה. ומפני שאין ידיעה זאת הכרחית לתלמידים. לזה נמנעתי בבאורה, והרוצה למלאת ידו בזה יבוא בשערי ספרי ההגיון הפתוחים לפניו, אך לפי דעתי לא יתועל מזה מאומה, זולתי הטריד המחשבות בדברים שאינם מתיחסים לשלמות המין האנושי, ודי לך אם תדע שהתמונה הראשונה היא עקרית אל השאר, הן תשבנה אליה. והיא לא תשוב אליהן.

למוד י"ח §

בבאור התמונה הד'.

דע נא קורא יקר! שהפילוסוף ג'אלינוס, העמיד מספר התמונות על ארבעה, באשר הוא השב ב' החלוקות הנמצאות בגבול האמצעי בתמונה ראשונה (הנחשבות אצל ארסטו לדין אחד) לשני דינים מחלפים, ולפי דעתו אם הגבול האמצעי ימצא נשוא באחת מההקדמות ונושא באחרת, יחשב תמונה בפני עצמה, וכשימצא בהפך זה, ר"ל נושא באחת מההקדמות ונשוא באחרת, יחשב תמונה בפני עצמה, ומפני שהוציא התמונה הראשונה לשתי תמונות, בחשוב בה הגבול האמצעי בשתי חלוקות נפרדות, עלה מספר התמונות אצלו לארבעה. ומיני התמונה הרביעית הזאת לפי דעתו הם המשה במספר. וכבר בטלוה הפילוסופים מעקרה, ולזה אין לנו צרך, בבאור מיניה, ודי לך אם תדע שם מניחה, וזיוף הנחתו, אצל האחרונים.

למוד י״ט §

בבאור הקשים משאיים

י״ד מיני שלשת התמונות המולידים תולדה אמתית, יקראו בכלל הַקְּשִׁים מַשָׂאִיִּים, ובענין משא התקש המפרשים, יש שקוראים אותו בשין שמאלית, וענינו מענין נושא ונשוא, ואין זה מטעם הענין. כי אין משפט בלי נושא ונשוא, ויתחיב מזה, שיקרא הכל בשם משאיי, ויש שקוראים אותו בשין ימנית, וענינו מענין כי תַשֶּׁה ברעך משאת מאומה (דברים כ״ד יוד) כי חלקי ההקש נושים איש באחיו, מלות מִשְׁתַּתפות, היינו הגבול האמצעי משתתף תמיד לשני משפטי ההקש, אבל דעתי נוטה לדעת האומר כי הוא מלשון תְּכַסֶּה שִׂנאה בְּמַשָּׁאוֹן (משלי כ״ו כ״ו) כי היו בימים הקדמונים קצת מהפילוסופים מתרחקים מן הישוב, ובוחרים לגור במדבר, כדי להתבודד בחכמות, והם היו נקראים בפי אנשי דורם בשם מַשָּׁאִיִּים, ע״ש מקום מגורם שהוא מדבר שממה, ומפני שבתה אחת מכתות אלה המציאה תהלה עשיית הקשים אלה במלאכת ההגיון, לזה נקראת המצאתה על שמה, באין חשש לארסטו אשר השלימה באחרונה. ויחדו בשם זה י״ד מינים לבד, כדי להפריד בזה בין המולידים לבין העקרים, ר״ל כדי להורות שהם העקר בהמצאה זאת ולא העקרים, וגם לא שאר מיני הקשים זולתם, ולפי זה אמרם הקשים משאיים, הוא על צד השבח, ותפארת לעושיהם, כלומר גדולי העיון המציאום, והם עולים על כל מיני ההקשים.

ודע עוד שכל הקש שתהיינה שתי הקדמותיו יחד אמתיות, הוא יקרא בשם הֶקֵּשׁ מַשָּׂאִי יָשָׁר או הֶקֵּשׁ מופְתִי, וההקש לא יהיה מופתי רק בשתהיינה הקדמותיו ממין המֻרגשות, או ממין המֻשכלות הראשונות, או מדברים קרובים אליהם, ולזה הקשים אלה המופתיים לא יעשו המשל, ולא חקירה בחפוש לעולם, לפי שבהקש ההמשל נדמה דבר לדבר, כדי להוציא ראיה ממה שנמצא באחד אל השני, והדברים הנמשלים, לא ידמו זה לזה מכל צד, ולזה האמת לא תמצא בהקש ההמשל, וההקש המופתי בהפך זה ר״ל כי הוא יתבע להיות שתי הקדמותיו יחד אמתיות. וכן ימצא סותר להקיש החפוש, כאשר נבאר לפנים, וההקש המופתי ימאן ג״כ לקבל בהקדמותיו ממין המְפֻרסמות, וממין המְקֻבלות, והטעם יתבאר במקום הראוי, ולזה ההקש המופתי ירחק מאלה מכל וכל.

ואחרי הודיעי אותך את כל זאת, קורא יקר! ראיתי להודיעך עוד עשרה מיני הקשים אחרים, לפי שגם ידיעת אלה לפי דעתי ראויה אל הנכנסים במחיצת מלאכה זאת, ואחרי ידיעתם יקל עליך להעמיק בכל ספרי ההגיון, ולהרוות צמאונך במימיהם הצלולים והזכים. ועשרת מיני ההקשים אשר אבארם לך פה הם אלה, הקשים תנאיים, הקש החלוף, הקש החפוש, הקש הנצוח, הקש ההלצה, הקשים מטעים, הקש שיריי, הקש ההמשל, הקש הכפול, והקש השלשלת. והנני מבאר לך פה את כלם ע"פ הסדר שזכרתים.

למוד כ' §

בבאור הקשים תנאיים

כל משפט אשר יהיה חיוב התולדה ממנו או שלילתה, ע"פ תנאי נקשר במַתנה הוא יקרא בשם הֶקֵּשׁ תְּנָאִיי, והוא ימצא בב' מינים, היינו הֶקֵּשׁ תְּנָאִיי מְדֻבָּק, וְהֶקֵּשׁ תְּנָאִיי נִבְדָּל. ובאורם כאשר אומר.

באור הקש תנאיי מדבק.

הֶקֵּשׁ תְּנָאִיי מְדֻבָּק תמצא בו התולדה בב' מינים, היינו בחיוב או בשלילה, לכן הוא נחלק לשני מינים. והוא יהיה באופן זה, נאמר עד"מ אם היה השמש עולה, הנה עתה יום, ואח"כ נתנה ונאמר אבל עתה השמש עלה א"כ יתחיב שיהיה עתה יום, ראה כי התולדה כזה בחיוב. והוא הדין אם נאמר זה בשלילה, היינו אם היה השמש עולה. הנה עתה יום, אבל אין עתה יום, א"כ השמש לא עלה. ראה כי התולדה בזה בשלילה, וכל הקש המחֻבר באופן זה, יקרא בשם הֶקֵּשׁ תְּנָאִיי מְדֻבָּק, לפי שהתולדה באה בו בדבוק התנאי אל המַתנה, ר"ל בקיום התנאי נודע קיום המתנה, ובהעדר המתנה נודע העדר התנאי, ומפני שהתולדה נמצאת בו בחיוב ובשלילה, לכן הוא בב' מינים בהכרח:

ויהי זכור אצלך תמיד, שגדר ההקש הזה במין הראשון הוא, שמחיוב התנאי יולד חיוב המְתנה, ובמין השני משלילת המְתנה תולד שלילת התנאי, ולא יהיה באופן שונה מזה, ונשנה בזה משלינו הנ״ל.
משל למין הא׳, אבל עתה השמש עלה, א״כ עתה יום, בזה נשנה התנאי.
משל למין הב׳, אבל אין עתה יום, א״כ השמש לא עלה, ובזה נשנה המְתנה.
וראיתי להוסיף בזה משלים כדי שתערים בעשייתו, ונאמר עד״מ

אם היה העולם מְחֻדש, הנה יש לו מחדש, וידוע שהעולם מחֻדש, א״כ יש לו מחדש.

אם היה העולם מחֻדש, הנה יש לו מחדש, אבל אין לו מחדש, א״כ אין הוא מחֻדש.

אם היה העולם מְצֻיר, הנה הוא מחֻדש, וכבר העולם מְצֻיר, א״כ הוא מחֻדש.
אם היה העולם מצֻיר, הנה הוא מחֻדש, אבל אין הוא מחֻדש, א״כ אין הוא מצֻיר.

אם היו הכבבים נראים, הנה עתה לילה, אבל הכבבים נראים, א״כ עתה לילה.
אם היו הכבבים נראים, הנה עתה לילה, אבל אין עתה לילה, א״כ אין הכבבים נראים.

ודע עוד שההקש הזה ימצאו לו ארבעה נשנים, ר״ל תוכל לשנותו ארבע פעמים, אבל לא יולידו זולתי שנים, והם בדרך שאזכור.

כבר נאמר לך שחיוב התנאי יוליד חיוב המְתנה, ושלילת המְתנה תוליד שלילת התנאי, אבל שלילת התנאי או חיוב המְתנה לא יולידו מאומה, ר״ל כשתשנה עין התנאי יחיב ממנו עין המְתנה, ואם תשנה שלילת המתנה, תחֻיב ממנו שלילת התנאי, כמו שראית במשלינו, אבל אם תשנה שלילת התנאי או שתשנה חיוב המתנה, לא יולידו מאומה, כאמרנו עד״מ אם היה זה אדם, הנה הוא חי, אבל אין הוא אדם, הנה לא יחֻיב שיהיה חַי, ואולי הוא דבר אחר זולת החי, ראה כי בשלילת התנאי לא הוליד מאומה וכן

כשנאמר אבל הוא חי, הנה לא יְחִיב שיהיה אדם, ואולי הוא משאר בעלי חיים זולתו, ראה כי גם בחיוב המתנה לא הוליד מאומה.

ואמנם כשיהיה המתנה שוה עם התנאי, ר״ל אין האחד יותר כולל מן האחר, רק שניהם כאחד שוים הם בערכם, אז יולידו ארבעה נשנים, שנים בחיוב ושניהם בשלילה, וכלם יהיו צודקים, וזה כאמרנו עד״מ אם היה זה גשם הנה הוא מרכב, ואח״כ נתנה ונאמר.

אבל הוא מרכב, הנה הוא גשם, אבל הוא גשם, הנה הוא מרכב,	}	בשני אלה נמצאת התולדה בחיוב

אבל הוא איננו גשם, הנה הוא איננו מרכב, אבל הוא איננו מרכב, הנה הוא איננו גשם,	}	בשני אלה נמצאת התולדה בשלילה.

ודע עוד שההקש המדבק הזה ישוב אל התמונה הראשונה, ויהיה הקש משאיי ישר, היינו שנאמר כל זמן שהשמש עולה, הנה הוא יום, אבל עתה השמש עולה, א״כ עתה הוא יום, ותהיה ההקדמה הקטנה משפט אישי.

באור הקש תנאיי נבדל;

הקש תנאיי נבדל תמצא בו התולדה בחיוב או בשלילה או תנאית, לכן הוא נחלק לג׳ מינים, והוא כאמרנו עד״מ זה המספר אם זוג או נפרד, וכן כאמרנו אלה המים אם קרים או חמים או פושרים, ואח״כ נתנה ונאמר במשל הראשון, אבל זה המספר איננו זוג, א״כ יתחיב שיהיה נפרד, או נתנה ונאמר במשל השני, אבל אלה המים לא קרים ולא חמים, א״כ הם פושרים, וכל הקש המחבר באופן זה, יקרא בשם הֶקֵּשׁ תְּנָאִיִי נִבְדָּל, לְפִי שאין סדר בחלקיו, וכל אחד מהם משפט נבדל אין דבוק ביניהם כלל, והוא יבדל מהמדבק בשני דברים, האחד שהנבדל יכלול ב׳ חלקים, או יותר, כל אחד מהם משפט בפני עצמו, ולא יהיה סדר בין חלקיו, שאף אם תאחיר המֻקדם, ותקדים המאוחר, לא יחֻיב מזה שנוי לענין ההקש, כי אמרך זה

המספר אם זוג או נפרד, הוא באמת כאמרך זה המספר אם נפרד או זוג, ואין הפרש ביניהם כלל, ואמנם המדבק אם יקדם בו המתנה אל התנאי יחיב ממנו שנוי לענין ההקש, והשני שבמדבק יסכים המתנה אל התנאי, וידבק אליו תמיד, והוא יחיב במציאותו ויעדר בהעדרו, ולא יסדור האחד להברו לעולם, אבל הנבדל כל אחד מחלקיו ימצא סותר לשני, להיותם נפרדים זה מזה בשם ובענין ומציאות האחר תחיב העדר השני.

וכבר נאמר לך, שההקש הזה ימצא בג׳ מינים, במין הראשון תמצא התולדה בחיוב, ובמין השני בשלילה, ובמין השלישי תהיה תנאית, ר״ל יקשר התנאי עוד אל התולדה ולא יסיר ממנה, ויחשב אז כאלו לא הוליד.

וגדר ההקש הזה אם הוא מב׳ דברים נבדלים, אז משלילת הקודם יולד חיוב המתאחר, ויחשב למין ראשון, ומחיוב הקודם תולד שלילת המתאחר, ויחשב למין ראשון, ומחיוב הקודם תולד שלילת המתאחר, ויחשב למין שני, ואם הוא מג׳ דברים נבדלים, אז במין הראשון משלילת שנים הקודמים יולד חיוב המתאחר, ובמין השני מחיוב הקודם תולד שלילת המתאחרים, ובמין השלישי משלילת הקודם יולד תנאי במתאחרים, ואז הוא יחשב כבלתי מוליד.

משל למין הא׳, אלה המים אם קרים או חמים או פושרים, ואח״כ נתנה ונאמר, אבל הם לא קרים ולא חמים, א״כ הם פושרים.
משל למין הב׳, אבל הם קרים, א״כ הם לא חמים ולא פושרים.
משל למין הג׳, אבל הם אינם קרים, א״כ הם או חמים או פושרים,
ראה כי במין זה השלישי נמצאת התולדה תנאית.

והנה ההקש הנבדל הזה יוליד ארבעה נשנים בלי מניעה, שנים מהם יהיו בחיוב, ושנים בשלילה, וכלם יהיו צודקים כאחד, ונאמר עד״מ זה העולם אם מחֻדש ואם קדמון, ואח״כ נתנה ונאמר.
אבל הוא מחֻדש, א״כ אין הוא קדמון.
אבל אין הוא מחדש, א״כ הוא קדמון.

אבל הוא קדמון, א״כ אין הוא מחֻדש
אבל אין הוא קדמון, א״כ הוא מחֻדש.

והוא הדין אם נאמר ראובן אם בצרפת ואם בספרד, זה האיש אם משכיל ואם סכל, זה הפרי אם מתוק ואם מר, אלה המים אם מתוקים ואם מלוחים, וכיוצא, בכל אלה תהיה התולדה בדינים שזכרנו, ואל תטעון אלי במה שאמרתי ראובן אם בצרפת ואם בספרד, ואולי הוא במקום אחר? כי אין זה מתנאנו, ואם נאמר אין הוא לא בצרפת ולא בספרד, אז יתהיב להיות במקום אחר, ורואה אתה בעיניך כי אנחנו התנינו בו שני תנאים, לבד ולא יותר א"כ אין טענה ממה שלא התנינו בו, ואפשר שנעשהו מג' דברים, היינו ראובן אם בצרפת או בספרד או בעיר אחרת, ואז תמצא התולדה תנאית, ולא תפול עליו טענה.

למדת מזה שההקשים התנאיים, נמצאים בחמשה מינים, היינו הקש תנאיי מדבק בב' מינים, והקש תנאיי נבדל בג' מינים סך הכל חמשה:

ודע עוד שגם ההקש הנבדל הזה ישוב לתמונה ראשונה, ויהיה הקש משאיי ישר, ונאמר עד"מ כל מספר נפרד איננו זוג, וזה המספר נפרד, א"כ הוא זוג.

למוד כ"א

בבאור הקש החלוף

דע כי מדרך הפילוסופים לנסות אמתת המשפט אשר הוא נודע להם באחד מי"ד מיני הקשים משאיים בדרך זו, היינו מניחים סותר המשפט ההוא כמו הקדמה, ומחברים ממנה עוד הקש אחר, ואם ההקש הזה השני יוליד להם השקר, אז ידעו באמת, כי ההקש הקודם הוא צודק, ואם יוליד האמת אז ידעו כי ההקש הקודם הוא שקר, או ימצאו דבר אחד שאין הוא ידוע אצלם בברור, ואז ההכרח יביאם לרעתו בהנחת סותרו, ואז ה הקש ההוא יקרא אצלם בשם הֶקֵש הַחִלּוּף. לפי שהוא נעשה בחלוף ההקש אשר כנגדו, וזה ההקש ג"כ יחשב תנאיי, וצורתו כבר נודעת לך ממה שהקדמנו, היינו שֶׁתְּקַיֵּם סברה אחת בבטול סותרה, ותבטל סותרה כשתחיב ממנו הכזב, והנה במשל אם תמצא במשפט אחד הקדמה נגלית הצדק, ותוליד תולדה נגלית הכזב, תמצא בו בלי ספק הקדמה

נגלית הכזב, לפי שהאמת לא תצא כ"א מן האמת, והכזב לא יצא כ"א מן הכזב, וזה כאמרנו מרשעים יצא רשע, וא"כ א"א מבלתי היות באחת מהקדמותיו כזב, וכשתמצא בו הקדמה נגלית הצדק, תעין הכזב בהקדמה האחרת, ובזה תנסה אמתת כל משפט.

מצאנו עד"מ הקש אחד נעשה ככה, היינו
קצת נפשות גשמים, וכל גשם מתחלק, א"כ קצת נפשות מתחלקות.

התולדה בזה צודקת, באשר ההרגשה נחלקת בהחלק הגוף, א"כ שתי הקדמותיו יחד תמצאנה אמתיות, וסותר זה ההקש יהיה ככה.

כל נפש גשם, וכל גשם מתחלק, א"כ כל נפש מתחלקת.
התולדה בזה כוזבת בערות מנפש האדם. א"כ תמצא בו הקדמה כוזבת, והנה אם תמצא האמת באמרנו כל גשם מתחלק, ישאר הכזב באמרנו כל נפש גשם ובכן ידענו כי ההקש הקידם הוא צודק.

למוד כ"ב §

בבאור הקש החפוש

מדרך הפילוסופים ג"כ לדעת כלל הדבר הבלתי ידוע אצלם בברור מחפוש רוב חלקיו או קצתם, ר"ל בעת שאין להם דרך לדעת הכלל בידיעה ברורה, ידעו אותו מחפוש רוב חלקיו או קצתם ומהמשפט הנמצא בחלקי הכלל ההוא. יגזרו על הכלל כלו, ויהיה אז המשפט ההוא אצלם כללי, זאת הדרך לא תהיה מופתית בהחלט, באשר ימצא סותרה, כי באמת מה שנמצא בחלק יתחיב להמצא בכל. אבל לא תמנע מפני זה מציאות יוצא מדרך הכלל ההוא, א"כ אין דרך מופתית בהחלט, ד"מ ידוע לך שאחנו לא נקיף כל בעלי חיים שבעולם בעינינו, רק קצתם או אמור רבם, וכאשר נחפש אותם, נמצא שהם מניעים אצל הלעיכה לחים התחתון, ואם נקח זה המשפט כללי ונאמר, כל חי מניע לחיו התחתון, וזה התמסח (הנמצא ביאור

מצרים) היא חי, א״כ הוא מניע לחיו התחתון, זה לא יהיה צודק, כי הו
נמצא מניע לחיו העליון, הפך כל חי, וכן רוב העופות בוקעים אפרוחיו
מביצים בחממן אתהן תחתיהם, אבל בת היענה בוקעת אפרוחים מביציה
בחממה אתהן בהבטת עיניה לבד הפך העופות, והיא בעלת כנפים ואינו
מעופפת, הפך כלם, ואיך א״כ נגזור ממה שנמצא ברוב אל הכל, וכ
כשנהפ״ש רוב פרטי מין האדם נמצאם בעלי חמ״ש אצבעות, ואם נקח ז
המשפט כללי, ונאמר כל אדם בעל חמ״ש אצבעות. וזה הפלשתי איש מד
הוא אדם, א״כ הוא בעל חמ״ש אצבעות. זה יסתור למה שנמצא על
בכתוב. וכן כשנהפ״ש רוב מיני בעלי חיים נמצאם בעלי חמשת חושיכ
ואם נקח זה המשפט כללי, נמצא אליו סותרים רבים. כי החמט נעדר חו
הראות מכל וכל, והעלוקה נעדרת שלשת חושים, היינו, חוש הראות חו
השמע וחוש הריח, כי אין מספר חמשת החושים תנאי אל החיות כ
הרגשה והזנה לבד, והוא הדין אם נאמר כל הגשמים הם נעשים במלאכו
והשמים מכלל גשם הם, א״כ גם הם נעשו במלאכה, זה לא יצדק, באי
אין מגדר כל גשם שיעשה במלאכה בהכרח, והעד כי רוב הרמשים נולד
מחום השמש ומעפוש וצחנה ובאשה, וכל הקש המחבר באופן זה יקו
אצלם בשם הקש החפוש, ע״ש היותו בחקירה וחפוש בחלקי הכלל, וה
המשפט הנגזר מחלקי הכלל אל הכלל כלו, וכבר ראית שאין זאת הדו
מופתית בהחלט.

למוד כ״ג §

בבאור הקש הנצוח.

כל הקש שיתחבר באחת מהקדמותיו או בשתיהן יחד ממין המפֻרסמ
הוא יקרא בשם הַקֶש הַנִצוּחַ, זה ההקש ג״כ לא יהיה מופתי, וזה מש
טעמים, הא׳ כי אין במין המפֻרסמות אמת ושקר, רק טוב ורע, והמח
לא תפול על טוב ורע, כ״א על אמת ושקר. והשני כי המפֻרסם אצל
אמה אחת איננו מפרסם אצל זולתה, ואם יסכימו רוב בני אדם על

אחד, לא יתחיב על זה שיהיה אמת, וכבר מצאנו מפרסמות אצל אמה אחת, שאין הן מפרסמות אצל זולתה, וא״כ ההקדמות המפרסמיות אין הן מופתיות מצד עצמן, ולזה כשתעשה משפט אחד מחבר בהקדמותיו ממין המפרסמות זה לא יהיה צודק, כ״א דרך נצוחית.

ורע עוד שזה ההקש ג״כ יעשה הפוש מהלט, ומפני שרמנצת ישבח אצל זולתו, ורמנצת יגנה, והשבח והגנות הם כמו טוב ורע הנופלים במין המפרסמות, לזה ההקש הזה נקרא אצלם בשם הקש הנצוח, כי אין שמושו רק לנצח איש את רעהו במשפט מעקל.

למוד כ״ד §

בבאור הקש ההלצה

כל הקש שיתחבר באחת מהקדמותיו או בשתיהן יחד ממין המקבלות הוא יקרא בשם הקש ההלצה, ענינה דבור נעים, מלשון כי המליץ בינתם (בראשית מ״ב כ״ג) והוא נרדף עם שרש מלץ, כמו מה נמלצו לחכי אמרתך (תהלים קי״ט ק״ג) וזה ההקש ג״כ איננו דרך מופתית. באשר המקבל אצל אמה אחת, הוא זולת המקבל אצל אמה אחרת, ואולם יספיק לנטוע האמונה בלב השומע, וזה ההקש יעשה דמיון וההמשל בההלט, ובזה המין מן ההקש ידרשו המליצים ברבים כדי לזרזם אל המועיל ולהרחיקם מן הנזק, בתתם לפניהם דמיון מקצת אנשים, ויאמרו להם עשו כך וכך ותצליחו, כמו שעשה פלוני והצליח, או יזהירום מעשות דבר פן יענשו כמו שלא נזהר פלוני ונענש, והם רגילים מאד לעשות זה גבור כארי, וזה רץ כצבי, וזה כילי בנמלה, וזה צנוע כבתול, וכיוצא, כדי להקריבם לדבר טוב ולהרחיקם מהפכו, ומפני שהמליצה תערב לנפש השומע כשהיא מהמקבל אצלו, לזה ההקש הזה נקרא אצלם בשם הקש ההלצה.

למוד כ״ח

בבאור הקשים מַטְעִים

דע שֶׁהַהֶקֵּשׁ הַמַּטְעֶה נמצא בב׳ מינים, הא׳ היא ההטעה בחמר ההקש, והב׳ היא ההטעה בצורת ההקש, המין הראשון יעשה בדרך ערמה מאת איש חכם כדי להטעות בו זולתו, והמין הב׳ יפול מאת איש הבלתי מֻרגל בתנאי ההקש, והוא לא יעשהו בכונה כדי להטעות בו זולתו, רק עצמו יטעה בו מצד סכלותו בדרכי עשיית ההקשים. ובאורם כאשר אומר.

ההטעה בחמר ההקש תהיה, כשתמצאנה הקדמות ההקש דמיוניות, מטעות, מכל וכל. והן נחשבות בנגליהן כאמתיות, אבל כְּשֶׁיְּעַיֵּן בהן איש משכיל ימצא אתהן שקריות נעשו בדרך ערמה.

ההטעה בצורת ההקש תהיה כשתמצאנה הקדמות ההקש אמתיות, אבל הן לא נעשו בחבור נכון, עד שתולד מהן תולדה אמתית, וכשיעין בהן איש משכיל, ימצא מקום הטעות.

דמיון המין הא׳. מצאנו עד״מ הקש אחד נעשה ככה, היינו כל חי בעל חמשת חושים, וזה ההמט הוא חי, א״כ הוא בעל חמשת חושים, ואתה כשתעין בהקש הזה תמצאהו מהתמונה הראשונה, והוא נעשה בחבור נכון ר״ל כפי התנאי המתנה בה בגבול האמצעי, עכ״ז התולדה כוזבת, באשר הגדולה בה כוזבת, כי אין מתנאי כל חי. שיהיה בעל חמשה חושים בהכרח, והעד כי ההמט הוא עור משתי עיניו, והעלוקה נעדרת ג׳ חושים מכל וכל, וכן ימצא אדם שהוא נעדר חוש הריח וחוש הטעם, ושאר החושים, ועכ״ז הוא חי, א״כ הוא נעשה בדרך ערמה כדי להטעות בו הסכלים, ואפשר שיפול זה ההקש ג״כ מאת מאת איש סכל, הערום מטבע הנמצאים אך לא יצא מפני זה משם ההטעה בחמר ההקש.

דמִיון המין השני, מצאנו עד״מ הקש אחד נעשה ככה, כל אדם מרגיש, והנשר מרגיש. א״כ הנשר הוא אדם. זאת ההטעה בצורת ההקש, לפי שההקש הזה הוא מהתמונה השנית, מאשר גבול האמצעי נמצא נשוא בשתי ההקדמות יחד, וכבר ידעת שמתנאי התמונה הזאת להיות תמיד שתי ההקדמות הפכיות זו לזו באיכות, ואם תהיינה שתיהן יחד מחיבות, או שתיהן יחד שוללות לא תולדנה מאומה, ובזה ההקש נמצאו שתי ההקדמות

יחד מחיובות, הפך התנאי. וא״כ מחברו טעה בו מצד סכלותו בתנאי ההקש, ולא יכול לעשותו בחבור נכון.

למוד כ״ו §

בבאור ההקש השיריי

כל הקש שתהיה בו הקדמה אחת לקוחה מדבר אחד לדבר שני ע״צ הדמיון, כדי לשבחו או לגנותו בו, הוא יקרא בשם הֶקֵש שִׁירִיִי, והוא כמליצת משה רוע״ה באמרו יערף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי (דברים ל״ב ב׳) ומה שפע שכלו למטר, וגלוי אמרתו לטל, כדי ליפות דבריו בהם, והוא בנה ממליצה זאת הקש, והוסיף ואמר כשעירים עלי דשא וכרביבים עלי עשב, וכדמותו המצא בדברי שהע״ה בשיר השירים ובשאר ספריו במקומות רבים, ומפני שאין שמוש זה ההקש רק בשבח ובגנות. והוא ע״צ הדמיון לבד, ולא ע״פ האמת, לזה הוא נקרא אצלם בשם הקש שיריי, כי כן דרך המשוררים, לדמות דבר לדבר בשבח ובגנות, ובלתי זה לא ינעמו שיריהם לאזן השומע, ואין זה ההקש ג״כ דרך מופתית מצד הסבות שזכרתי, ר״ל מפני השבח והגנות, שלא תפול עליהם מופת, ואין ג״כ ממשרת בדמוי דבר אל דבר, ובפירוש אמרו מיטב השיר כזבו.

למוד כ״ז §

בבאור הקש ההמשל

הַקֵש הַהֶמְשֵׁל או אמור הַקֵש הַדִּמְיון יהיה באופן זה, היינו שנמצא בעולם ב׳ דברים דומים זה לזה בענין מה, ונמצא באחד מהם דין אחד, אין

הוא ידוע באחר, הנה נשפוט הדין ההוא הנמצא באחד אל הבלתי ידוע בו, וזה מפני היותם דומים זה לזה בענין מה, דמיונו שנמשיל השמים לשאר גשמים ונאמר כל הגשמים הנראים לעינינו הם נעשו במלאכה, והשמים ג״כ מכלל גשם הם, א״כ גם הם נעשו במלאכה, ראה כי במשפט שמצאנו באחד שפטנו אל השני, מפני היותם מתדמים זה לזה בענין מה, וכן כשנעין לרוב הגשמים נמצאם מצוירים, וכל מה שאינו מצויר אין היא מחודש. ונקח זה המשפט כללי, ונאמר כל מה שאינו מצויר, איננו מחודש, והשמים הם מצוירים, א״כ הם מחודשים, וכמו שנאמר להולה אחד שתה זה הסם כי הוא יועילך, ויאמר למה? נשיבהו, מפני שפלוני החולה שתהו ונרפא, ואז תטה נפשו בלי ספק אל זה ההמשל וישתהו, ולא ידרוש שיתאמת אצלו ראשונה שיועיל לכל חולה, או שיתאמת שחליו כחליו. ושניו וכחו או חלשתו דומים אליו מכל צד, הדרך הזאת איננה מופתית מב׳ טעמים. הא׳ כי אין שלמות כל הדברים אפשר להיות כאחד בכלם, ואולי יש בהם איזה פרטים שנבדלו מהשלמות ההיא. והשני כי אין החקירה בכל הדברים ידיעה ברורה. ואיך א״כ נדמה חקירתנו באחד לחקירתנו בשני, ואולי האחת ברורה, והשנית מספקת.

ובקצור תדע שאם תהיה הכונה בהמשיל דבר לדבר כדי להוציא ראיה מאחד לאחר, הוא יקרא בשם הקש ההמשל, ואם תהיה הכונה בהמשל ההוא ע״צ השבח והגנות לבד. ולא ע״צ לקיחת ראיה מזה לזה הוא יקרא בשם הקש שיריי

למוד כ״ח §

בבאור הקש הכפול

הַקֵּשׁ הַכָּפוּל נקרא ג״כ בשם הַקֵּשׁ הַקַּרְנִי, והוא מְחֻבָּר משנים משפטים ויותר מהם תנאיים ומהם נבדלים, ונביא בידיעת גדרו תשובת חכם אחד לשואל ששאל אותו, אם טוב לאדם לשאול את פי החוזים בככבים על העתיד או לא? והוא השיבהו בזה״ל אם נשאל את פי החוזים בככבים, הנה יודיעו לנו אם טוב ואם רע. והודעה זאת איננה ברורה אצלנו אם אמת או שקר?

יבכל אופן יתהלו בנו, ויהוללו אותנו, כי אם יגידו לנו דבר טוב ואמת, הנה יענו אותנו בתוחלת ממשכה, או בחפץ ויגיעה להגיע אל הטוב ההוא (אשר גם בלי טרח הגיע אלינו אם לא ידענו אותו) ואם טוב יגידו לנו והוא שקר, הנה בתוחלת שוא יכזבו בנו, ואם רע יגידו לנו והוא אמת, הנה הפחד יגדיל רעתנו, ואם רע יגידו לנו והוא שקר, הנה לשוא נפחד ונצטער מפני הרעה, לכן (זאת היא התולדה) אין טוב לאדם כ״א שלא לשאול את פי החוזים בככבים ושלא להאמין לדבריהם כלל. וזה ההקש נקרא בשם הקש הקרני׳ לפי שמשפטיו קשים הם כקרנים לנגח ולהדוף בהם מחשבות הטועה.

למוד כ״ט

בבאור הקש השלשלת

הַקֵּשׁ הַשַּׁלְשֶׁלֶת הוא ג״כ מחֻבר ממשפטים רבים, והם מתגלגלים זה אחר זה כדמות טבעות השלשלת, ותמיד נשוא המשפט הקודם ישוב נושא למשפט שאחריו, עד שלבסוף יתחבר נושא המשפט הראשון עם נשוא המשפט האחרון, ויחשב לתולדה, ד״מ אונן גבר עליו יצרו, ומי שיצרו גבר עליו, יבלבל מזג גופו, ומי שיבלבל מזג גופו יחליש בריאותו, ומי שיחליש בריאותו יקצר חייו, לכן (זאת היא התולדה) אונן יקצר חייו, וזה ההקש אם נעשהו בדרך הקשים משאיים, נצטרך לשלשה הקשים. והם כמו שאומר.

ההקש הא׳, מי שיצרו גבר עליו, יבלבל מזג גופו, אונן יצרו גבר עליו;
א״כ הוא יבלבל מזג גופו.

ההקש הב׳, מי שיבלבל מזג גופו, יחליש בריאותו, אונן יבלבל מזג גופו.
א״כ הוא יחליש בריאותו.

ההקש הג׳, מי שיחליש בריאותו, יקצר חייו, אונן יחליש בריאותו.
א״כ הוא יקצר חייו.

למדת מזה שדרך הקש השלשלת היא כדמות הקשים המשאיים, אבל הוא מברר האמת בדרך קצרה יותר מהם. ובזה נשלם מה שראיתי לזכור

מבאור ההקשים והתמונות, ואמנם לא אתפאר לאמר שחבךתי ספר במלאכת ההגיון, רק אומר שבהרתי סדר נכון קל הציור אצל החושקים בלמודה. והמתנגד אלי אחרי זאת ההתנצלות אתו תלין משוגתו, והנה הלמודים הכוללים שזכרתי באגרת זאת הם מ׳ במספר, י״א מהם קודם באור התמונות, והכ״ט מידיעת התמונות עד סוף האגרת. (והסימן ולהורת נתן בלבו) ואחרי ידיעתם יקל על המעין להעמיק בספרי ההגיון, ועליו לקבל מנחת יורד כקרבן עולה, כי אחד המרבה ואחד הממעיט. בלבד שיכון לבו לשם שמים, בילא״ו.

שיר כלולים בו
שמי וכנויי.

יָרוּם וְיִגְדַּל סוֹעֲדִי פִּיו הֶחֱלִיף, כֹּחִי, לְהַשְׁלִים עִנְיְנֵי אִגֶּרֶת.
כִּתְרִי! פְּנֵה אֵלַי קְוִיתָה שִׂיחִי תְּמוּר, זֶבַח, וְהֵן נַפְשִׁי בְּדָת נִזְהֶרֶת.

חברה ונכתבה ממש בכתיבת ידי:
אני יוסף הצעיר סאפאק.

לוח הטעיות

ידוע שאין ספר בעולם, שלא ילקה בטעיות הדפוס, אף כי ישגיחו המגיהים באלף עינים, ואך יפרד זה מזה ברב ובמעט, ובכן גם אגרתנו זאת לא נקתה מחלי זה, לכן הכרחנו לחקיק בסופה, הטעיות הראשיות שיש לחשוש אליהן, ואין לנו להעלות למנין האותיות הצריכות להרגש שנשאר רפות, והרפות שנמצאו דגושות, וכ׳ זקופה שנמצאת בסופי תבות רבות שואית, תחת היותה קמוצה, וד׳ שנמצאת תמורת ה׳ בתבות רבות, ומעמדות ההפסק שנמצאו בקצת מקומות בלי סדר, כי אלה כלן ידועות הן מעצמן אפילו למתחילים בעיון, ועל הקורא מוטל לעבור על הלוח הזה, ולתקן על ידו את המעות בספר, כי בלתי זה יקשה עליו להבין הכונה בקצת מקומות.

בראש הספר במודעה שורה 5 הנקוד תמורת הנקוב

7 ארן ארין

10 מוכתר מְכתר,

עמוד	שורה	טעות	ישר
5	14	קְצָת	קְצָת
6	8	אחר מלת שני, חסרה מלת מיני	
8	3	נִמְנַע	נִמְנָע
"	4	אֶפְשַׁר	אֶפְשָׁר
"	"	נִמְנַע	נִמְנָע
9	9	שהאחר,	שאחר,
"	12	מן שֵׁנִי,	מין שני,
12	8	מְחֻלָּט	מְחֻלָּט
"	24	ההיוניים,	ההגיוניים,
13	14	משניהם,	בשניהם,
"	"	בגליון, שורה ראשונה אחר מלת יהיו חסרה מלת שני,	
14	9	במיני,	ממיני
"	22	כפל	נפל
15	16	יורד	יותר
"	"	בגליון שורה ראשונה קודם מלת המשפט חסרה מלת כלל,	
16	21	מִן הה ש,	מן ההקש,
"	"	בגליון שורה ראשונה אמצעי,	אמצעי
	5	אבו,	אבן

עמוד	שורה	טעות	ישר
17	4	מהם ,	מהן ,
"	8	האמצע ,	האמצעי ,
18	5	כמו שאתה ראית ,	כמו שאתה רואה ,
20	11	לו	לוי
25	28	המשלם ,	המשלים ,
27	3	אחר מלת בכלל, חסרה מלת בשם	
"	10	תְּכַסֶּה	תְּכַסֶּה
"	27	להקיש ,	להקש ,
28	12	תְּנָאִיי	תְּנָאִיי
"	17	כזה	בזה ,
30	5	ושניהם ,	ושנים ,
31	4	ולא יסדור ,	ולא יסתור ,
	11	ומחיוב הקודם תולד שלילת המתאחר ויחשב למין ראשון, אלה שמונה מלות נדפסו בטעות , וצריכות להמחק לגמרי ,	
32	26	כשתחיב ,	בשתחיב ,
33	21	אחר מלת אין , חסרה מלת זאת ,	
"	"	שאתנו ,	שאנחנו ,
36	22	מאת , מאת ,	האחד יתר ,
37	8	ומה	דמה ,
37	15	ממשרת ,	ממשות ,
40		בחתימה, חברה ונכתבה ממש בכתיבת ידי, אלה המש	

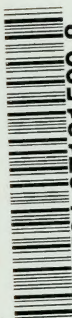
מלות צריכות להמחק לגמרי, כי הן היו נכתבות בכתיבת ידי, ואינן צריכות בדפוס. גם שנת הדפוס אשר בראש הספר צריכה להיות התר"ל לפ"ג, ולא תר"ל לפ"ג, כי תר"ל פ"ק הוא.

הערה

גלגולי ההקדמות המאמרים בלמוד י"א י"ג וט"ו נדפסו בטעות זולת הסדר הנהוג אצלנו, וצריך לסדרם כפי הסדר המאמר במשלים בכל תמונה ותמונה ואין חשש אם תקדם הגדולה לקטנה כמקדם, וכל אלה הטעויות נפלו בספרי, מפני היותי רחוק ממקום הדפוס, ואין האשם תלוי בי.

המחבר.

LIBRARY
SEP
20

3 1761 07131599 8

